

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NØRAGER

før og nu

Af ELSE MOLTKE

NØRAGER
før og nu

ELSE MOLTKE

NØRAGER

før og nu

Omslagstegning og vignetter
af
HARALD MOLTKE

1970

© Else Moltke
Trykt i C. Hamburgers Bogtrykkeri,
Nygårdsvej 39, København Ø.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Nøragers data	7
Landskabet omkring Nørager	9
Reerslev med kirkegården	10
Stednavne omkring Nørager	14
Hos bedsteforældre og forældre	17
Herregårdsbørnenes lege	33
Årets fester	35
Myter og sagn	47
Conradineslyst og Nørager nu	52

Forfatterinden Else Moltke.

Nøragers data

Nørager nævnes første gang i historien år 1429, da der omtales et mageskifte mellem slægten Rud og Erik af Pommern, hvorved Ruderne erhvervede Vedbygaard og »Nørager Fang«, Nørager har formentlig i de næste to århundrede haft ejere fælles med Vedbygaard.

Lene Rud bragte begge gårde til sin mand, Jørgen Grubbe; deres datter Margrethe overdrog sin part af Nørager til ægtefællen Steen Hohendorff, der senere sammen med sin svigerinde og medejer solgte gården i 1674 til forhenværende ridefoged Carsten Atke, hvis navn er gået over i historien på grund af hans tilknytning til salmedigteren Thomas Kingo. Carsten Atke skaffede Kingo plads som huslærer på Vedbygaard, og da han senere rejste til Slingerup, skrev Kingo et digt til ham med titlen: »Carsten Atkes Afsked fra Løve Herred.«

Efter Carsten Atkes død fik Johanne Munchsgaard Nørager. Den blev 1694 overtaget af Chr. Hansen Paludan, som 5 år senere afhændede den til kaptajn Bartholin til Bødstrup. I det følgende århundrede skiftede Nørager ejer ikke mindre end 13 gange. Af ejere kan bl. a. nævnes:

Landsdommer Bornemann – Joh. Lehn til Hvidkilde – general-auditor O. Borthuus – krigsråd Claus Plum – P. Iversen Quistgaard – samt kancelliråd Paasche, der i 1804 solgte til grev Trampe, som 2 år senere afhændede Nørager til kammerråd Gjer-sing, hvis søn under landbrugskrisen i 1823 måtte afstå gården

til kammerråd C. C. Bang. Denne solgte i 1837 Nørager til geheimeråd, grev Carl Emil Moltke f. 1773, der tillige ejede Aagaard ved Reersø og i 1828 havde købt Conradineslyst. Derefter var Nørager og Conradineslyst i over 100 år i slægten Moltkes besiddelse.

Carl Emil Moltke, yngste søn af lensgreve, hof- og statsmand Adam Gottlob Moltke, Bregentved, var 1815–20 gesandt i Haag, 1820–32 i London, hvorefter han afbrød sin diplomatiske karriere og tog ophold på Aagaard, købt 1805. Fra 1835–46 var han medlem af stænderforsamlingen i Roskilde. Grev Carl Emil Moltke døde i 1858 og efterlod sine samlede godser Aagaard, Conradineslyst og Nørager til sin eneste søn, kammerherre, grev A. G. E. H. Moltke (Ernst), og til sine to ugifte døtre, Tekla og Marie, der havde brugsret over Conradineslyst. Tekla døde i 1876 og Marie i 1890.

Grev Ernst Moltke døde 1896, hans enke 1908. Derefter ejedes Nørager og Conradineslyst af deres ældste søn, hofjægermester, grev Otto Moltke, død 1937.

1937 blev Conradineslyst solgt til grosserer Frode Hansen, Java-Brænderierne, som i 1939 også købte Nørager.

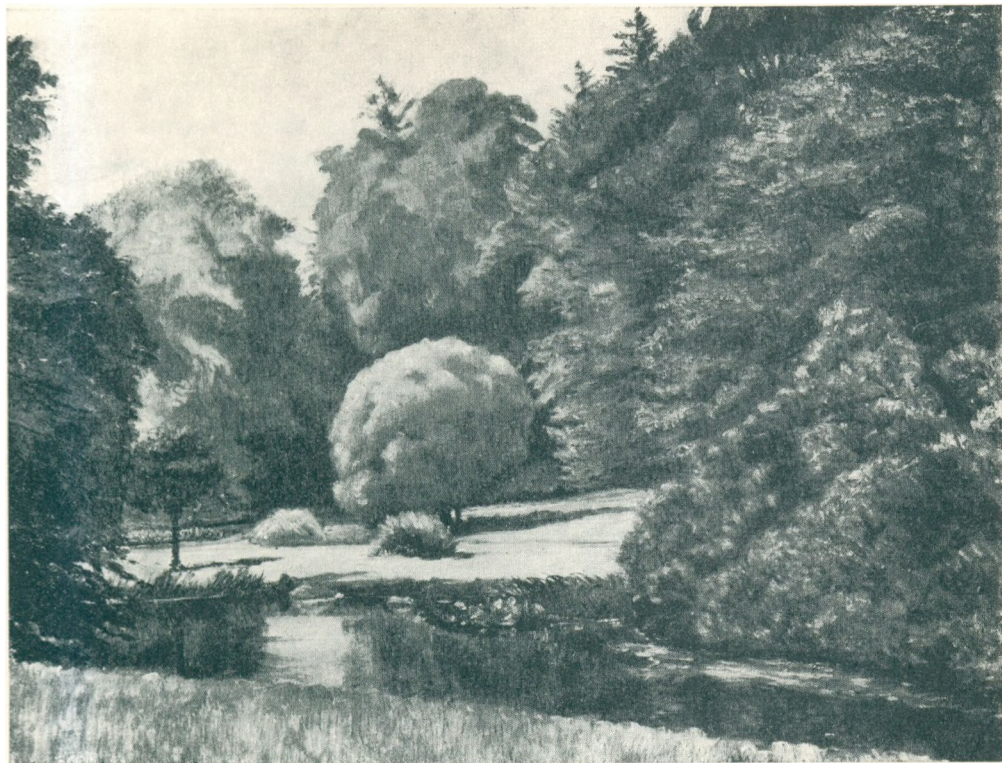
Conradineslyst's hovedbygning blev i 1939 ombygget og parken omlagt.

1953 overdrog godsejer Frode Hansen Nørager til sin søn Gorm Hansen.

Godsejer Frode Hansen f. 22. juli 1900 g. m. Anna Hansen, f. Petersen i Hammelev, Sdr. Jylland. 2 børn, Kirsten og Gorm.

Godsejer Gorm Hansen f. 1932 g. m. Lizzie Hansen, f. Rasmussen i Ejby på Fyn. 2 børn, Kim og Rikke.

Nørager har nu 562 tdr. land ager, 145 tdr. land skov, 29 tdr. land park, ialt 736 tdr. land.

LANDSKABET OMKRING NØRAGER

Hvor ville man tit ønske, at ens forgængere på stedet havde efterladt sig beskrivelser af deres egen tid. Nu må man gætte sig til en del.

Det har været en egn, hvor begivenhederne altid sidst nåede hen ... hvor man levede så længe som muligt efter de gamle recepter. Da de store forandringer skete med maskinalderen, var der ikke noget sted, man var mere sen til at indføre dem, end her. Hvorfor bruge maskiner, når der var folk nok ... Skulle en mand sidde hele dagen og drive på en mejemaskine eller selvbinder?

Kun gradvis overgav man sig til det mekaniske, tøvende som den, der havde kendt en roligere, inderligere tid, hvor håndens og åndens kraft var rådende.

Den store have på Nørager havde i tidens løb undergået forandringer og udvidelser. Først en lille urtegård omkring en dyster fæstningsgård, så et mindre parkanlæg og tilsidst en stor, omfattende have, hvor et stykke mark blev draget ind, og tætte, blomstrende buske smykkede de nye spadseregange op over bakkerne og ind mod skoven.

Af det »gamle« Nørager er kun kældergangen tilbage. Egnen og naturen er derimod uforandret, hele landskabet med træbevoksede kæmpehøje strøet ud over markerne, med istidens rester, overdrev, stenblokke, enebær og lyng, som på Kullebjerg udenfor Conradineslyst, ret forsømte områder, der kom under fredning og blev bevaret med sans for det skønne.

REERSLEV MED KIRKEGÅRDEN

Den gamle landsby med kirke, mølle og fæstegårde, blev altid passeret undervejs til Conradineslyst. Så længe børnene var små, blev de taget med på forældrenes inspektionsture derover. De fire ældste var født i det første hjem og døbt i Vedby kirke. De to yngste i Buerup, annekset til Sæby kirke, hvor de tre døtre også blev viet. Alle følte sig mest hjemme i Reerslev, hvor pastor Vilstrup fra 1899, i ca. 30 år, med ildhu og varme gik op i sit embede og forstod at samle menigheden både til gudstjenesterne og til møder. Organist Bergsted spillede musikalsk og smukt, og Laubs salmemelodier supplerede de kendte toner. En reerslevpige, lidt yngre end jeg selv, har fortalt, hvordan hun altid stirrede efter køretøjet fra Nørager, eller hvordan hun i kirken var optaget af, hvad »komtesserne« havde på! Senere kom hun »indenfor

murene« og havde i mange år ansvaret for hele køkkenet, både i hverdagslivet, i ferierne, hvor alle børn og børnebørn var hjemme, og ved de store selskaber og jagter. Det var en lykkelig tid for os alle. Efter krigen kom hun til mig på Frederiksberg, som en god hjælper og en trofast ven, der huskede mangfoldige træk fra dagliglivet på Nørager.

Udenfor kirken, i hjørnet mod den gamle skolehave, som lærer Nielsen i sin tid havde dyrket så dygtigt, og hvor lærer Høgsbro også skabte en skøn naturpark ned ad den stejle skråning under kirkemuren, blev der i 1866 indviet et stort gravsted med et åbent kapel under. Det skete, da den 8årige Asta, min fars ældste søster, døde af strubehoste. Hun efterlod trods sit korte liv på jorden en sådan glorie om sin skikkelse, at himmelen syntes at komme jorden nærmere ved at høre om hendes fromhed og heltmod i døden, hendes urokkelige tro på en frelser, hvis billede hang over hendes seng.

Det kristusbillede gik i arv til den senere slægt, til broderbørnene, sammen med de voksnes lavmælte fortællinger. Strubehoste var et martyrium i de tider. En tilkaldt hovedstadslæge forsøgte at give hende luft og frelse hende fra kvælningsdøden ved en operation, men den forlængede blot hendes liv i to dage. Hun ejede alt, hvad der gør et barn umisteligt, et skønt ydre, en ren sangstemme, havde evnen til at elske og blive elsket. Hun besøgte egnens fattige og syge, især hvor der var børn, følte stor livsglæde, dyrkede selv sin have, holdt af dyr og blomster. Hun, hvis mor plagedes af tungsind, ejede tværtimod et stærkt livsmod. Da hendes far under hendes sygdom forærede hende et lille marsvin, udbrød hun:

»Jeg er dog det lykkeligste menneske! Nu har jeg et marsvin og en hel kaninfamilie!«

Hun var den første, hvis kiste blev stillet ind i det åbne kapel. Senere udvidedes gravstedet, da kapellet i 1908 blev muret til

efter grevinde Bertha Moltke, »lille Aastas« mor. Kapeldøren blev anbragt ved nedgangen til kælderens på Nørager. Om selve det lille stykke jord i højre side ned mod skolehavens indgang, som er mit, mindedes jeg nylig gennem læsningen af et avisudklip fra Sønderjylland med overskriften:

»Hvem var Martha?«

Vi kaldte det altid: »Kammerjomfruens grav,« og vidste, at vor farmor i hende havde haft en trofast og god tjenerinde. Nu mindedes man denne forlængst afdøde pige i anledning af et hærværk på Lyksborg kirkegård med mindeordene over en soldat, faldet i Dippel den 18. april 1864. Tydelige var ordene: »Vi mødes ved Guds nåde for aldrig at skilles. Din Martha.«

Bernhard Hansen skriver herom: »Hendes mindeord på Peder Jørgensens grav blev hendes livsord til det sidste. Som ugift indgik hun til dette møde en novemberdag i 1871. Grevinde Moltke, hvem hun havde tjent en lang årrække, lod hende jordfæste ved slægtens familiegravsted på Reerslev kirkegård. I 1960 blev maleren Harald Moltke stedet til hvile i samme jord.«

Krigens ofre fra 1864 blev man mindet om bl. a. ved synet af den smukke, hvidhårede »skovfoged Lauritz« fra Løjesmølle. Han kom altid til Nørager den 26. april på min mors fødselsdag med en stor buket vilde lilliekonvaller fra mosen udenfor skoven. Han var enarmet og så altid meget alvorlig ud, måske fordi han ikke kunne forvinde, at han havde været med til at skyde mennesker.

Lille Asta (H. Olrik).

STEDNAVNE OMKRING NØRAGER

Gik man gennem gitterporten over vejen, gennem den hvide låge ned mod skoven til »chocoladegangen«, var der om foråret en række kodrivere og primulaer langs den brede og velholdte gangsti. Højre side skinnede af gyvel, dem vi børn kaldte »bedstefars kæledægger«, uvist hvorfor, men antagelig har de voksne sagt, at dem holdt han så meget af. Hele anlægget på det bakkede terræn skyldtes ham. Foroven, lige ved indgangen, var et minde om chocolademøllen, disse fordybninger i terrænet, som ved forårstid var fyldt med engkabbelejer, lig gyldne dukater, dem forgængerne omkring 1800 tallet havde håbet på.

En bænk nedenfor »Alpina« (den mægtige stenhøj med bregner) indbød til hvile, og skyllevandet fra avlsgården susede som en fos ned i dybet langs en grøft. Norske gæster følte sig helt hjemme, her begyndte granskoven det første stykke ned mod bøgeskoven, hvor en bred kløft skilte de to afdelinger. Det kunne ved pinsetid være en paradisisk oplevelse, at komme fra de mørke graner ind i den lysende højsal af bøgetræer, hvorunder en sjælden smuk skovbund bredte sig, mens et fuglekor overalt modtog os med en lovsang til livet. Skovvejen delte sig lidt længere fremme ved en bænk, der hed »ottetalsbænken« (vistnok fordi en eller anden havde indskåret et 8tal mellem de mange andre »monumenter«, efterladte fra fortiden, navne og årstal). Denne skov var jo et eldorado for elskende par, romantisk, uforstyrret. Fortsatte man fra ottetalsbænken til højre op over bakken til »pottemagerholmen«, kunne der spores rester fra en mislykket industri omkring det 19. århundredes begyndelse. Endnu fandtes der potteskår fra virksomheden, når planteskolens dybe furer blev gravet ... Gik man videre i udkanten mod »smedemarken« med de pragtfuldt svungne linier, stod »fru Jacobsens« bænk under en meget stor, smuk bøg, også rigt dekoreret med udskårne navne i sin bark,

og lige overfor var »suppetræet«, altid med vand i det hulrum, som fandtes helt nede, hvor børn og barnlige (eller overtroiske) sjæle aldrig forsømte at røre i »gryden« under forbifarten.

Fulgtes vejen stadigvæk til højre, kom man til elletrunterne ved »gassemosens« begyndelse, der, hvor man fandt »skelrod« i påsken, hvis den var sen, og hvor den klare sol spejlede sig i resterne af »foreldammene«. Vor farfar lod grave tre, men da han opdagede, at en venstremand havde udført arbejdet, nedlagde han dem, siges der.

På den modsatte side af »enghaven«, adskilt ved kørevejen, lå »skimmelskov« med min fars yndlingsture. Her fandt han sine elskede vikker og andre vilde blomster. Han, som egentlig ikke påskønnede havens og drivhusets vidundere, kunne begejstres for de små, uanselige planter ved vej og sti, i krat eller mose, der endnu var uforstyrret af forskellige kultiveringer, et fortryllet sted, især i maj, hvor der var gult af engblommer, blåt af vand-forglemmigej i »råmose«.

I udkanten af enghaveskoven stod »hultræet«, med de to stammer adskilt og vokset sammen. Her tog overtroen fat:

Et sådant træ var forhekset. Man havde endnu dunkle forestillinger om ellefolk, der kunne skade eller gavne efter forgodtbefindende. Det gjaldt om at tage særlige forholdsregler, hvis et barn kom til verden i nærheden, f. eks. i huset lige ved skovbrynet. Endnu levede i min barndom adskillige vidner til denne hedenske ceremoni, der skulle modvirke træets onde indflydelse, bevæge dets ånd, bede det om at frelse den nyfødte og bevare det mod engelsk syge eller åndssvaghed. En mand kom gående ved nattetid og så to kvinder, der stod på hver sin side af hultræet og trak et svøbelsesbarn gennem åbningen, mens en tredje løb i ring uden om og mumlede besværgelser efter et gammelt ritual. Tilsidst »læste« de alle tre over det lille, uskyldige væsen, et offer for en dybt rodfæstet overtro gennem mange århundreder.

Hultræet i Nørager Skov.

Fra parken (med højen, som et »tempel«, der bar 9 lindetræer, en såkaldt »grevekrone«), gennem den øverste hvide låge, kom man ind i »kalvehaven«, et indelukke, hvor der blomstrede tætte krat af pimpnelleroser, et vidunderligt sted i juni, når den store plæne i midten duftede af skovjordbær, og tiden syntes at stå stille. Ned ad bakken (kaldet Otto's bakke, fordi ens kæmpefar som lille dreng havde erklæret, at »sådan en lille dreng umuligt kunne gå op ad så stejl en bakke!«), forbi ellekrattet, op mod den brede skovvej, der til højre førte til »ottetalsbænken«, til venstre ud ad enghaveskoven mod »hulkemosebakken«s fod, og – før i

tiden – til »sigtevæverens hus«, forlængst nedrevet. Fortsatte man lige frem over engen, kom man til en bro eller et gangbræt, hvorunder vandet brusede: »Euftrat og Tigris«!

Gik man lige ud fra »ottetalsbænken«, kom man til skovfogedhuset og »Knuds bakke«, hvor der groede hepatica, både røde og blå. Hvem var Knud? Ikke et navn fra Moltke-tiden, meget ældre. Ovenfor skovfogedhuset var en granbevokset bakke »himmelbjerg«, hvorfra der midt i forrige århundrede havde været en vid udsigt over Almager, Reerslev med kirken og skovene omkring Conradineslyst. Nu dækkede granerne, beplantet i min oldefars tid før 1858, alt dette.

HOS BEDSTEFORÆLDRE OG FORÆLDRE

Gården var så vidunderlig, så indholdsrig, som et langt eventyr, som en pragtfuld billedbog.

Bedstefar boede i sit mægtige hus, hvor der var højt til loftet. Han havde en fløj helt for sig selv, hvortil man ude fra kom gennem et tårn. Kælderen nedenunder var skimlet af ælde. Peter tjener havde et lille, rødkalket rum, hvorfra han hurtigt kunne fare op, når der blev ringet.

Et af Peter tjeners mange børn, som senere blev lærer, har givet følgende skildring af livet på en herregård før århundredskiftet:

»Den lange kældergang om til tjenerstuerne og borggården, med hvad dertil hørte, er naturligt de steder, hvor jeg har haft min meste færden, når jeg var inde på Nørager, mens min far var tjener. De gamle hvælvinger rummede da også så meget forskelligt. Når vi var kommet over den store plads med springvandet foran hovedbygningen og ned ad kælderhalsen, havde vi straks den dejlige, krydrede duft fra det store køkken, det kunne nok vække lækkersult hos os, når vi stak der forbi; men hvert af rum-

mene havde sin egen, vi kan godt sige særegne atmosfære, således rulle- og strygestuen med dens rene duft af soda og sæbe, vasketøj og varme strygejern. Her måtte vi ofte standse op et øjeblik. Der var sang derinde, ikke alene af de unge piger, men også en rungende mandsstemme. Vi vidste godt, hvem det var, foruden rulle- og strygepigerne, også den halvgamle ungar, Ferdinand Jakobsen fra Reerslev, som gav møde for at trække rullen. Han var vel nok lidt underlig, men han havde en kraftig sangstemme og ville gerne bruge den. Det var nu ikke: »Rullen går, rullen går,« der blev sunget. Nej, det var: »På det ny Jerusalem,« ikke den kendte: »På Jerusalem det ny.« »Er der da så stor en glæde i det ny Jerusalem?« Eller en ejendommelig, bølgende valsemelodi: »Sejlende på havets bølge, længselsfuldt jeg ser mod land.« Det kunne ikke undgås, at der i den stærke forsangerørst udløstes en ret ubændig kraft, hver gang han skulle tage et særligt hårdt tag i rullen. Iøvrigt var det langt fra pjank, der udfoldedes under sangen, men dyb alvor og andagt, som greb os, der på afstand var skjulte lyttere. En hel del af tjenestepigerne med husjomfruen, jomfru Andersen, og den flotte Jens tjener i spidsen, var stærkt religiøse, og ligesom kurvemageren, Ferdinand Jakobsen, faste stamgæster ved missionsmøderne i Reerslev. Han sørgede altid for at komme til at sidde så nær oppe ved de fremmede talere, som muligt. Undertiden blev han desværre holdt lidt for »trekant« som man sagde. Der skulle være møde i missionshuset, og da Ferdinand Jakobsen var på vej dertil, opdagede han, at han havde glemt sin salmebog. Han fandt da på at gå ind til købmand Frandsen, som absolut ikke var af »kredsen« – og spurgte, om denne ikke kunne låne ham en salmebog. »Jojo, jojo; men jeg har desværre kun et tillæg; men det er til gengæld ganske nyt, det kan du måske klare dig med?« svarede købmanden rapt. – Dengang var der et lille tillæg til salmebogen, som rummede et antal tilføjede salmer. »Noget er da bedre end intet,«

tænkte Ferdinand, mens købmanden gik ud i bagbutikken, tog et helt nyt spil kort, pakkede det pænt ind og rakte det til Ferdinand, som derefter forsvandt over i missionshuset, hvor han som sædvanlig indtog sin plads umiddelbart op til talerstolen, så alle i »huset« kunne se ham. Straks efter blev der foreslået en salme, og Ferdinand pakkede op for det formodede tillæg; men ak og ve! De nye, meget glatte kort gled fra ham og spredtes til alles forbauselse og dybe foragt på gulvet. Kortspil i et missionshus! På vejen hjem busede Ferdinand ind til købmanden, bøjede knæ mod gulvet og råbte: »Må jeg be' for Dem, Frandsen? Må jeg be' for Dem, Frandsen?« Men Frandsen greb efter en stok: »Ja, jeg skal be' for dig! Vil du se at komme herut!«

Morgensangen var den dagligt tilbagevendende begivenhed på slottet. På slaget 9 gik en af tjenerne ud på hovedtrappen og slog på gongong'en, så alle i hovedbygningens nærhed kunne høre det. Det var signalet til, at jomfruer, piger, tjenerne og kuske, ja, og herskabet med mulige gæster nu samledes til andagt. Særlig den gamle grevinde var meget interesseret i, at alle på slottet var med her.

Mange af egnens beboere søgte mellem år og dag adgang til at få greven og grevinden i tale og mødte på slottet. Således også et gammelt originalt ægtepar fra Reerslev, Lillelaus eller Tyklaas, som han også kaldtes, og hans lille kone, Boel, et par naive mennesker. Ved en sådan lejlighed spurgte grevinden: »Nå, hvordan har Lars det så?«

»Jeg er gal i vommen, Deres Nåde!« var svaret.

»Hvad er det, De siger, Lars?«

»Jeg er gal i vommen, Deres Nåde!« svarede Lars endnu højere, så det hørtes af flere.

»Fy, fy, sådan må Lars ikke sige!« lød grevindens bebrejdende stemme. Hvad Lars sagde, da han trådte over tærskelen fra grevindens værelse, skal ikke refereres. Det var i hvert fald ikke noget

ondt om grevinden, men det gav snarere udtryk for hans lettelse ved at være kommet over spændingen.

En af dem, der jævnlige kom på Nørager og fik sin uddannelse af greven, var den senere billedhugger Rasmus Sørensen, der som dreng i hjemmet på Bøgebjerg, formede sine lerfigurer. Der var jo mange fattige mennesker dengang, selvom jeg ikke kan tro, det var så fattigt i hans hjem, som man i min barndom fortalte. Man sagde, at Bøgebjerg og hans broder kun havde et par bukser, som de så måtte skiftes til at benytte. Man gengav endda drengenes ordskifte om sagen: »Når du ta'r buksene på i dag, så ta'r jeg dem fanden galeme på i morgen!« – Endnu en anden dreng, Kristian snedkers søn fra Reerslev, var et geni til at skære de smukkeste dyrefigurer ud i træ, således var hans gemsefigurer hele kunstværker.

Grevens hjælpsomhed var stor, men der kom også mange pågående folk, der misbrugte hans store gavmildhed, så det til tider kostede grevskabet store penge.

Men tilbage til den gamle kældergang. Jeg kan endnu mange år efter næsten mærke de sure eller stærke syrlige dufte fra kælderstuen længere fremme. Man kunne her ligefrem drømme sig ind i kælderduften fra en stor, gammel købmandsforretning på landet, denne underlige vinduft, og det var også virkelig vinkældereren med det store lager af udenlandsk, såkaldte »hede« vine, vi kom til. Her lå de, flaske ved flaske i stabler på hylderne for år efter år at bedres. Her ikke beregnet for salg til kræsne kunder som i købmandshandelen, men måske til ved passende lejlighed at løse tungebåndet på en ung, forlegen adelsmand eller anden herre, der hårdt trængte til en sådan smule stimulans, når han søgte at udmærke sig overfor sin smukke, unge borddame – eller på den ældre selskabsherre, der sin alder til trods ville gøre sig lækker og bedårende overfor det svage køn. Hvem ved, måske skulle den nyde den ære at blive bryllupsvinen ved husets datters giftermål.

Vinen lå der, til dens dag kom! Jeg kunne nu ikke som dreng fatte dette med »vinens ånd«, når jeg oppe på tjerngangen smagte på nogle sure sjatter, som altid var levnet fra »bordet«. Var det en familiesvaghed, det med vinen? Far kunne således godt lide akvavit, men drak aldrig vin og meget sjældent øl.

Der var altid tremmedøre for disse kælderstuer, så duften frit kunne møde os i den lange kældergang.

Og et sted var det særligt strengt at haste forbi. Det var, som den herlige æbleduft fra frugtrummet standsede os, men her gjaldt det: »Nok se, men ikke røre!« Der var nu også låset godt af. Kun en enkelt gang, når gartneren bar kurve ind eller valgte frugt fra hyldeerne til herskabsbordet, kunne der falde et æble eller pære af til den heldige.«

Det var altid med en vis spænding, at man begav sig op ad de hvidskurede trappetrin og stod udenfor den store dør, hvorpå der var malet nogle snirklede dekorationer, og hvor håndtaget sad så højt.

Bedstefar kunne godt lide, at man kom, men han fulgte ens udvikling og stillede spørgsmål for at høre, hvor vidt man var

Vaskekoner 1895.

nået med kundskaberne, og så gjaldt det om at klare sig godt. Gjorde man det, gik der et glad skær over det alvorlige ansigt, og han rejste sig, lidt besværligt, og kastede slumretæppet væk fra sine ben. Gigten plagede ham slemt.

»Skal vi skabe os?« spurgte han.

Han gik hen til det kinesiske skab, bag hvis spejldøre det indre var belagt med rød lak, og hvis talrige skuffer og gemmer i alle størrelser var dekoreret med guld, små kinesere, træer, broer, pavilloner, pagoder, ryttere, der fo'r frem med fældede lanser, hejrer og andre fugle, der fløj mellem blomster – hvilket eventyrskab!

Han trak en skuffe ud. Der lå de små chocoladestykker, indpakket som breve – og der var bolsjer og marcipan fra Demant og fyldte bonbon'er i guld- og sølvpapir. Altsammen eventyrligt for børn, der aldrig så en butik, men levede i landets ensomhed.

Hans opholdsstue gik gennem huset med vinduer i begge sider. Hans møbler var store og anlagt på det magelige. Der var godt med plyds og klunker. Han strakte gerne sin lange, magre krop på chaiselongen, eller sad med tæppet om benene i sin store stol. Hans øjne var milde og alvorlige. Måske følte han, at hans time snart var inde.

Endnu kunne han godt være med, når de små piger lavede mad på det store dukkekomfur med rigtige gryder og stegepander og inviterede ham ned i legeværelset til den fine, selvlavede middag. Han krummede sine lange lemmer sammen ved deres dukkebord og tog godt for sig af retterne, »Anettes grød«, »Wilhelms punsch« og »Rosas pandekager«, lavet efter opskrifter i en dukkekogebog. –

Helt ovre i den anden fløj boede bedstemor.

Hemmelige sorger og medfødt tungsind fik hende til at lukke sig inde i sin egen verden. Alting gik hende på nerverne, de daglige småting holdtes skjult, pigerne gik ti gange hellere til deres herre, hvis de havde været så uheldige at slå noget i stykker. Hos ham

var det kun årsag til flygtig ærgrelse, hos hende blev det en sorg.

Hendes søvn var urolig, hun stod op og vandrede rundt ved nattetide i det store hus. For sin mand var hun stadig den enestående skønhed og det stærke menneske med den ubegrænsede vilje til at gøre det gode, det rette. Hun tænkte på alle, glemte ingen, skrev op i små bøger, hvem der skulle betænkes med tøj, med mad, med penge. Søndag efter søndag sad hun i kirkestolen og lyttede anspændt efter forkyndelsen. Hendes sind var gådefuldt og sammensat, og der var noget myndigt over hele hendes personlighed, som indgød respekt og skabte afstand.

Engang havde hun været helt anderledes end den bedstemor, børnene oplevede, derom fortæller en brevveksling, der udkom 1948: »Ungdomsbreve, 1868–70 mellem Harald Holm og August Skrøder.«

Disse breve, skrevet på Nørager, direkte under dets atmosfære, giver mine barndomsindtryk helt nye synsvinkler. Min far, den alvorlige, patriarkalske skikkelse, er en dreng, der tumler sin bøsse allerede dengang ... sætter sin huslærer i dødelig forlegenhed ved at være langt bedre orienteret i naturens mysterier, som det åbenbares i dyreverdenen, og bedsteforældrene, så gamle i min erindring, er genstand for både beundring og kritik, for tilbedelse og skræk. Det sidste forstod man, hvad grevinden angik. Hendes døvhed og alvor gjorde samværet med hende besværligt for børn og barnlige sjæle, ja, for de fleste. Men endnu huskes smilet, det sjældne, der af og til brød frem og forskønnede det fint modellerede ansigt i få sekunder.

Hendes sygdom lagde ofte en tung sky over huset, men dets herre viste under alle prøvelser sit medfødte ridderlige væsen. Hans fine hjertelighed og udstrakte godgørenhed gjorde ham til en næsten mytisk skikkelse, ikke mindst for beboerne i småhusene rundt om på godset.

De gamle frøken, hvoraf der var en mængde, som hvert år

nød godt af bedsteforældrenes gæstfrihed, havde i ham en hyggelig vært, selv om han med sit medfødte lune og sin altid oplagte humor ikke var blind for deres små skrøbeligheder og deres indbyrdes skinsyge. At drille dem lidt var næsten ikke til at modstå. »Men man må være forsigtig,« sagde han, »for de har allesammen haler, og når man kommer til at træde på dem, meget mod sin vilje, så skriger de.«

Tjenestefolkene tilbød ham og frygtede hende. Konerne kunne aldrig blive trætte af at fortælle, hvor dejligt og kostbart hun gik klædt, hvor dyre kniplinger, hvor pragtfulde smykker herren havde købt til hende. Han syntes, intet var godt nok – selv det gamle hus måtte bygges om og vige for det nye »slot« i italiensk villastil.

Stod man i døren til bedstefars værelse og betragtede ham, før han slog øjnene op af sin halvslummer, blev han til et billede fra historiebogen – af stærkodder – ham, som bærer på en tung byrde. Så tung, at den krogede hans ryg og fik hans skæg til at gro helt ned på brystet.

Eller var det en anden, han lignede? Jehova i billedbibelen? Doré's teatraliske illustrationer var skrevet ind i éns hjerne med uudslettelig skrift. Man havde uhindret lov til at fordybe sig i de store, tykke bind, når man var i hovedbygningen om søndagen. De ældre var kun glade, når man kunne få noget af tiden til at gå på denne stiltfærdige måde.

Det var ingen hyggelig dessert at gå hjem på over den mørke gård, og det kunne hænde, når man kom ud i natteluft, at himlen forekom mørk og truende, med et sort skydække, og en forreven bleg måne højt oppe.

»En vred himmel. En streng Gud bagved, ligesom i billedbibelen,« hviskede man til Karen, som straks havde trøst parat.

»Dig er der ingen, som er vred på. Det er kun de slemme mennesker, som skal være bange.«

De slemme mennesker? Hvem var det?

Man havde jo lige set billeder af frygtelige væsener, som nedstyrtedes fra klipperne, onde ånder, der manedes i uskyldige svin. De styrtede sig øjeblikkeligt i havets frådende bølger. – Jorden åbnede sig for »slemme mennesker«. Syndfloden væltede sig hen over dem, så at de i rædsel klamrede sig til træerne, eller hang ud over afgrunden fra spidse klippetinder. De kæmpede for livet og hagede sig fast i det mindste træ, men dommen indhentede dem alle – alle.

Nej, så var det bedre at tage alt det mærkelige legetøj frem af skuffen, det, hvortil der ikke fandtes mage noget sted.

Det lille eiffeltårn, der kunne snurre rundt som en top, og som bedstefar selv havde bragt med fra Paris! Den mystiske kroningsæske fra London, af hvis indre man kunne hale metervis af brogede billeder ud. Hele højsalig kong Georg den Fjerdes kroningsprocession, yndige hofdamer, som strøer blomster, klædt i dejlige dragter, mærkelige hofmænd og gesandter i deres uniformer – oldefar er iblandt dem – udenlandske fyrster i deres kroningsdragter med meterlange purpurslæb – og endelig den engelske monark selv, i fløjl og hermelin under en gylden baldakin, støttet mellem to hofmænd, slingrende, som om han har smagt for ofte på jubilæumsøllet, det berømte, engelske ale.

Henne ved vinduet stod bedstefars store skrivebord, i hvis skuffe lå en ladt revolver. Det vidste man fra Peter tjeners samtaler med Karen i legeværelset. Et skydevåben måtte man altid have parat til at true krybskytterne med, hvis de igen fandt på at snige sig op til huset, som de før havde gjort.

Da den gamle Jens vægter ikke mere gik rundt og sang alle sine vægtervers, men levede på aftægt, vågede ingen mere over hus og have i de måneklare nætter. Det var ellers så beroligende at vide, at vægteren passede på og havde sit gevær med. Det kunne jo hænde, at det kom til kamp, der var mærker af kugler i det ene vinduespanel i havesalen.

Siden bedstefar havde ansat den nye skytte, hørtes der ikke mere om krybskytteri på egnen. Der sagdes mand og mand imellem, at denne skytte havde været hovedmanden i krybskyttebanden, og at det var klogt netop at ansætte ham, som kendte deres veje. I ham fik bedstefar en hengiven funktionær, og skytten slap selv for at være på kant med loven. Det var hans lidenskab at bruge bøssen – nu kunne han gøre det lovligt.

Der hang kun få malerier i bedstefars stue. Den virkede mest som studereværelse i en præstegård, med bøger, kobberstik og en egen intim atmosfære. Her var mange fotografier, især af kongefamilien. Chr. IX's ungdom faldt nøjagtig sammen med bedstefars. De havde kendt hinanden gennem livet, som deres forældre før dem.

Lige overfor bedstefars plads findes maleriet af hans mor, »Thusnelda«, sådan som hun har set ud som ung gesandtfrue. Det sky blik er forvandlet til et dybt, tankefuldt udtryk. De blå øjne udøver en dragende magt, så at man uvilkårligt må stirre på oldemoderens skønne fremtoning, klædt i fortidens modedragt og den lyseblå hat, hvis brede silkebånd indrammer de endnu bløde træk og den fine gennemsigtige ansigtsfarve.

*

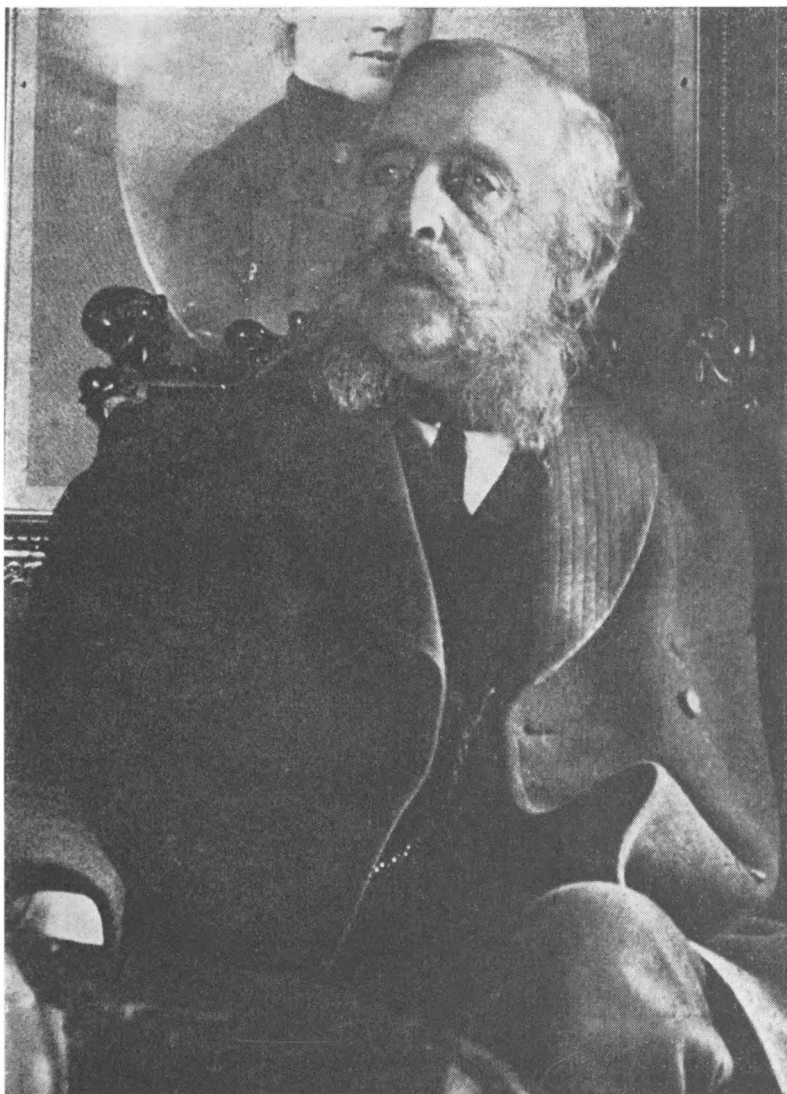
Hun er kommet springende med en buket martsviol plukket på sydskrænten udenfor haven, hvor de altid er først fremme. På tærsklen til den velkendte stue standser hun frygtsomt ved at se, at bedstefar sidder med lukkede øjne, som om han sover.

Nu vågner han op af sin døs. Han sidder der, så ensomt med tæppet om benene. Der er i dag noget fremmed og højtideligt over ham.

»Har du det ikke godt, bedstefar?«

»Bedre end jeg fortjener,« siger han på sin sædvanlige spøgende måde, men stemmen lyder, som om han er hæs og forkølet.

»Skal jeg gå med det samme?«

Grev Ernst Moltke (bedstefar).

»Nej, vent lidt, vi må skabe os først.« Han rejser sig langsomt og står der høj og mager, det mørkegrå tøj hænger endnu mere nonchalant om ham end sædvanligt.

»Jeg fik i dag en ny lommebog tilsendt med posten. Der er både kalender og dagbog, men jeg har ikke brug for den, og du kan jo både læse og skrive, så du skulle i tide vænne dig til at skrive dagbog. Her er også et »brev« til dig.«

Det var som sædvanligt en lille konvolut, stemplet »Galle & Jessen«, små tiøresstykker, som bedstefar altid havde ubegrænset af for at kunne traktere sine yndlinge, når de besøgte ham.

»Jeg er for træt i dag, men kom snart igen. Husk at jeg skal høre kongerækken næste gang. Hvilken konge holder du mest af?«

»Valdemar Sejr!« – Nu var man jo begyndt at læse Ingemanns romaner.

»Jeg håber, du holder mest af vor egen konge, Chr. IX.«

Han lagde som altid til afsked hånden velsignende på barnets lyse hoved. Den gamle patriark! Det var alligevel ikke Jehova i billedbibelen, eller Stærkodder i fædrelandshistorien, han lignede, men den, om hvem han havde læst en morgen i spisestuen, hvor han dagligt samlede hele personalet til morgenandagt; Jacob, der vendte hjem med sine børn og børnebørn og sagde til Gud: »Se, her er jeg og dem, som du har givet mig.«

Hun går hjem i mørkningen, lidt ængstelig, fordi bedstefar har været anderledes, end han plejer. En forudanelse sniger sig over én. Er eventyret ved at slutte? Er verden ikke mere splinterny?

I den lille lommebog skrev hun samme aften med store, skæve bogstaver: »Kære ven. Bedstefar er meget syg.«

Der var et kapitel i gårdens historie, som skulle afsluttes. Det var noget, der lå i luften – et afsnit, der var begyndt 1858 og som havde været resten af århundredet. En god tid for alle, som hørte til på gården. Der var blevet stiftet skole og sygehjem, anskaffet folkebibliotek, og ingen var blevet glemt, som havde sit

virke, det store, duftende køkken var altid åbent for dem, der manglede mad, der lå færdigt barneudstyr parat i den gamle frues skuffer til konerne på stedet. Hun havde til stadighed væversker i gang, her blev sømmet og broderet, hendes piger brugte timer daglig til håndarbejde.

Her havde været travlhed altid, mange mennesker, som kom og gik. – Et broget liv på de dage, bønderne kom med deres landgilde og afleverede deres afgifter fra fæstegårdene i form af naturalier – kør, får, svin, høns, gæs, efter som de skulle betale meget eller lidt.

Her kom konerne fra de små, enlige huse, enker, som skulle aflevere nogle få kroner i årlig husleje, og som vidste, at den gamle herre holdt af at sige:

»Behold selv pengene, Line, du har endnu bedre brug for dem end jeg.«

Nu var den gamle tid ved at ebbe ud sammen med århundredet. Den gamle herre hørte til i en periode, hvor luksusmennesker var tilladt, ja, var en nødvendighed, og hvor godhed spirede naturligt frem i de store forhold. Han havde kendt verden tilstrækkeligt fra de år, hvor han gjorde tjeneste ved legationerne ligesom sin far. Han havde oplevet europæisk politik på første hånd, overværet februarrevolutionen i Paris 1848, og Ruslands store czartid. Kri-gen 1864 gjorde ham fremmed for den mødrende slægt sydpå.

Ingemanns ord i »Valdemar den Store og hans mænd« var hans yndlingscitater, som han ofte manende fremsagde for sine børn efter krigsårene.

»Stig frem af graven, du slægt, som døde,
forkynd dit fald og afmal din brøde.
Advar os mod udslettelsens dom,
og vis os, hvorfra din frelse kom.«

Nu var eventyret ved at være forbi.

Forbi var nu hans studeretimer i biblioteket, hvor han dyrkede sine interesser og især fordybede sig i historie, som han holdt af at læse højt for sine børn, her, hvor han til sin død fulgte med gennem tidsskriftet »Revue de deux mondes« og andre udenlandske blade.

Forbi de mange humoristiske indfald, han altid bar på læben for at oplive den monotone tilværelse og sætte den tungsindige frue i lysere stemning. Forbi denne sitren mellem to mennesker, denne spænding mellem lune og melankoli, som gav en egen tone over hele den store husholdning.

Nu var det slut. En heftig forkølelse gik straks over til lungebetændelse. – Få dage efter stod der i den lille, sorte lommebog, som han havde givet som en slags afskedsgave:

»Kære ven. Bedstefar er død.«

Sådan stod der kort og godt. Ordet *død* var kommet ind i tilværelsen.

Den 26. marts 1896 var min bedstefars dødsdag. Bedsteforældrenes hjem lukkede sig for stedse. Huset stod tomt i tolv år, før næste generation tog det i besiddelse. Bedstemor var flyttet bort i sommeren 1896 og lå syg til sin død i 1908. Vi besøgte hende i vore ferier i hendes nybyggede villa »Bertha« ved Kælderis hegn. Selv levede vi stadig i forpagtergården.

Mine forældre.

Otto Moltke – Ingeborg Valentiner.

De blev gift meget unge. Allerede i nittenårsalderen forlovede min far sig med min mor, den yngste datter fra Gjeddedal, hvor han lærte landvæsen. De blev gift fire år senere, og deres kærlighed varede livet igennem og forøgedes kun med årene.

Det blev en helt ny stammoder at få ind i den gamle slægt. Her var intet nedarvet tungsind, sværmeri var en uting, sentimentalitet bandlyst. I stedet for var der dygtighed, energi og uopslidelig kærlighed til mand, børn og næsten.

Min mor bragte ubegrænsede nye ressourcer ind i Moltke-familien. Tidligt lærte hun mig – kun ved eksempel – at skelne mellem dygtighed og udygtighed. Jeg ser hende for mig i kølige vintermorgener, præcis klokken syv, stå parat til at lave kaffen til morgenbordet ved den blanke messingmaskine. Her var ingen slendrian, ingen skødesløs påklædning i kimono og tøfler. Altid lige rank og sirlig, lille og slank af skikkelse, stod hun der, morgen efter morgen, sørgende for alt, og efterså, at hendes hus gik som et urværk.

Hendes trin var raske, lette og på en ganske særlig måde bestemte. De lød udenfor skolestuen på den lange gang i forpagtergården, der førte til køkkenet.

»Donnez-nous notre pain quotidien.« (Giv os i dag vort daglige brød.) Disse ord var skåret ind i det hvidskurede brødbræt, der altid lå ved morgenbordet, hvor husets frue selv skar det nybagte franskbrød for. Det daglige brød, hvem skænkede vel savn og mangel nogen tanke, her på stedet i de tider, før to verdenskrige.

Et kendt syn var det, hver morgen, når den myndige mand skred ud af den hvide låge i parken, hvorfra stien førte op over markerne, ledsaget af sin frue. Hun forstod vanemæssigt at holde trit med hans lange skridt. Han trådte som en høvding på sin jord. Med naturlig værdighed hævdede han sig »et hoved over alt folket«, sådan som fortidens høvdinge, eller de gamle lejrekonger må have set ud, når de gik i spidsen for deres mænd.

Hunden sprang omkring dem, veldresseret; lystrede sin herres mindste vink! Ingen kendte ulydighed, når den stemme lød!

Altid sammen, altid præcise, til samme klokkeslet, hvordan vejret

så var, troligt fulgte hun med i marker og skove, og der dannede sig myter blandt arbejderne om hendes sjældne forstand på alt, hvad der havde med korn og høst at gøre. Interessen for landbruget var hende medfødt, efter sin opvækst på en mønstergård med en sjælden fremskridtsmand til far.

Vi seks herregårdsbørn blev ikke forkælede – skulle spise, hvad der kom på bordet. Sidde velfriseret og soigneret hver morgen i en kold spisestue, husets herre tålte ikke varme, hvor han spiste. Vi måtte gøre en masse, vi ikke havde spor lyst til, og aldrig snakke ved bordet. »Tal fransk.« Men så snart vi var konfirmeret, ventedes det, at man fuldfærdigt kunne underholde en herre ved bordet. Mange lege var forbudt – og vi lærte at lystre.

At flere af børnene var udpræget »læseheste«, passede ikke særligt for en så praktisk natur. Mor, som var på færde altid, sagde gerne:

»Skynd jer! Hæng i! Foretag jer noget nyttigt!«

Min far. Jeg elskede ham, den tyranniske gud. En Zeus, der kunne slynge sit lyn – kunne gøre én lyksalig med et ord.

I det ydre: mit mandsideal, kæmpehøj, med store, smukke træk. Det klædte ham at smile til et barn eller sidde ved siden af en smuk dame ved en fest.

Han var godsejer og landmand, hadede at rejse, ville helst træde på sin egen jord, gå i sine egne skove.

Min mor elskede og beundrede ham. Hun føjede ham altid. Det var ham, der bestemte alt. Hun kunne f. eks. ikke lade spænde for og køre ud, mens det endnu var hestekøretøj, så lidt som senere automobil.

HERREGÅRDSBØRNEENES LEGE

Af børneflokken rejste de to ældre brødre på kostskole, og den meget fremmelige storesøster følte sig højt hævet over børns idiotiske påfund. Den tid var længst forbi, da hun tog sig af min lærdom efter selv lige at have tilegnet sig de første kundskaber. Dengang da de to søstre om aftenen i barnekamret stod foran det mægtige danmarkskort i deres lange natkjoler og hørte hinanden i byerne på Bornholm, der lå indenfor den mindstes rækkevidde, eller sad oppe på tørveloftet gemt for den øvrige verden og lærte de krøllede bogstaver efter nogle udrevne blade af en gammel salmebog. Jeg kunne læse, længe før jeg »kom i skole«, det ville sige, før jeg fik min plads ved en pult i den rummelige skolestue med to fag vinduer ud mod gårdspladsen.

Så længe »drengene« endnu var hjemme, blev man nådigst taget med, i hvert fald som tilskuer til deres lege, en tid med »jernbanen« mellem træerne i baghaven, børnenes fristed, hvor de måtte indrette sig, som de ville. Den næstældste kørte i al sin fritid grus på legevognen eller trillebøren, fra København til Kalundborg, så længe *det* var morsomt. Den yngre søster fik lov til at give afgangssignal eller råbe stationernes navne, men ville de ikke have hende med, trøstede hun sig med at forme mudderkager i en gammel blikform fra køkkenet og blev så optaget af det, at broderen opdagede, det var morsommere end at råbe Roskilde og Tølløse hele eftermiddagen og hjalp hende troligt med det griseri. Tilsidst standsede jernbanekørslen fuldstændig på grund af manglende personale, men da var der rigtignok også kørt mange leveringer grus mellem de stedlige stationer.

»De store« voksede snart fra hende eller rejste bort, men så var der »de små«. Om morgenen, før de voksne kom ind i spisestuen, gemte den mindste sig under bordet, mens de to andre marcherede omkring, syngende i vilden sky:

»Her er så dejligt i denne skov!
Her er slet ingen røver!

Klokken et kommer han ikke! Klokken to kommer han ikke!
Klokken tre kommer han ikke! Klokken fire kommer han ikke!
Klokken fem kommer han ikke! Klokken seks kommer han ikke!
Klokken syv kommer han ikke! Klokken otte kommer han ikke!
Klokken ni kommer han ikke! Klokken ti kommer han ikke!
Klokken elve kommer han ikke! *Klokken tolv, så kommer han!*«

Forpustede ventede de røverens tilsynekomst under bordet, halvt skjult af dugen, hver gang så meget med i legen, at de havde hjertebanken, når han dukkede frem. Den lille broder, et barn så strålende, at ingen kunne modstå ham på hele den store gård, end ikke hans strenge far, der var særlig nøjeregnende med sine sønner. Ingen bebrejdelser blev nogensinde rettet mod ham. Han fik altid smilet frem, selv hos de alvorligste, og skønt han var den yngste, satte han sine to søstre i scene og fik dem til at agere med efter sine ønsker, sine ordrer.

– Han sidder med værdig mine i spisestuen på en af de højryggede stole. Han er konge! Søsteren kommer med forsagt mine ind ad døren for at ansøge om en gunst hos den mægtige hersker.

Kongen beroliger hende: »Træd nærmere!« siger han venligt.

Hun går et par skridt frem og bøjer sig i støvet.

»Træd nærmere!« – Denne gang er tonen lidt strengere. Hun, der af pinlig erfaring ved, hvad der venter, slæber sig langsomt frem for majestæten.

»Kys min tøffel!« Han giver hende et spark, som tit er meget ublidt, men bagefter bytter de roller, og han er lige så virkningsfuld som supplikanten.

– Han kommer løbende hen over forpagtergårdens runde græsplæne, der har en kugleakasie og en flagstang som centrum.

»Skal vi lege billedstøtte?«

»Hvad er nu det?«

Han forklarede ivrigt: »Jeg er en trold, der vil æde dig, men du må stå ganske stille, som om du er af sten, og hvis du kan lade være med at røre dig, gør jeg ingen fortræd.«

Hun stiller sig med ryggen mod flagstangen, og han kommer gående hen imod hende, klædt i en lille, grå frakke, lange støvler, rød bøllehat, og det kønne ansigt lagt i bistre folder. Han mumler for sig selv:

»Sikken en lækker frokost jeg skal få mig!«

Nu begynder han at puffe, knibe hende i armen, trække hende i den gyldne fletning, der ender i en proptrækkerkrølle, og opfører sig i det hele taget som en rigtig sulten, ondskabsfuld trold. Hun rører sig ikke. Tilslidst glider der et udtryk af bitter skuffelse hen over hans ansigt – han giver hende et afskedspuf og sjokker bort, idet han grynter:

»Åh, det var jo bare sten!«

Da kommer »billedstøtten« til at le, og en-to-tre er trolden tilbage, så nu må hun løbe for at frelse sit liv.

ÅRETS FESTER

»Hvor var der skønt om julen ...« (Adam Oehlenschläger).

En hovedbygning oplyste vinduer oppe og nede, en forpagtergård med mange stalde og lader, lyden af mennesker og dyr fra morgen til aften, folkens snak, deres trin på trapper og gange, et patriarkalsk samfund, hvor godhed, travlhed, velvære, trivedes i skøn forening, disse billeder melder sig lige så sikkert og præcist som »Falster-Maren«, dengang den første julebebuder, en mærkelig kvindeskikkelse, indsvøbt i sære klude, med et uldent sjal trukket ned over ansigtet, så kun de urolige øjne og en meget stor næse, kroget som et fuglenæb, kom til syne. Når bagning og slag-

ning var på det højeste og fik det store køkken i forpagtergården til at dufte fedt og krydret, bankede det på døren, og så stod hun der i en ubestemmelig kjole, som hang i laser og trevler fornedet over de hullede træsko, og smilede næsten triumferende, når husets frue venligt sagde:

»Nå, er De der, Maren? Så ved vi da, at det er jul!«

Det dryssede, når hun slog sjalet til side derinde i varmen, mens hun fik mad og kaffe, og det lugtede slemt, længe efter at hun havde forladt huset med sine fulde kurve for at gå til den næste gård, men forjættelsen lå i luften: »Så ved vi da, at det er jul!« En tid, hvor der *skete* noget.

Den lykkelige jul i barndommen omkring århundredskiftet var på engang så nøjsom og så overdådig. Det varede længe, før denne børneflokk fik et begreb om en storstads herligheder ved juletid. De nøjedes alle de første år med den »butik«, deres mor arrangerede for dem i fadeburet på en lang bordplade, når hun og faderen vendte hjem fra terminsbesøget i København. En improviseret galanteri- og delikatessehandel, småting, indkøbt med nøje hensyn til de små grønne sparebøssers økonomi. Ingen julehandel kunne være mere opsidende end denne, skønt den foregik i et køligt rum på en gård borte i Vestsjælland.

Hvor imponerede blev vi ikke første gang, vi var til »juleudstilling« i Slagelse og så eventyret på gader og huse. Den merkantile jul. Mærkelige nisse-mænd nikkede automatisk med deres hvidskæggede hoveder og rørte samtidig i en kæmpegryde med kaffebønner. Store bogstaver svævede i luften, og den yngste, der endnu ikke var sluppet ud af ABC'en, stavede sig besværligt gennem et skilt, hvorpå der stod: »IBSEN ET OLSEN«, men ville ikke dumme sig og spørge de store, hvorfor Ibsen havde ædt Olsen og bekendtgjorde det på denne måde.

Vi fik tidligt indtryk af, at julen var til for at glæde – helst så mange som muligt. Juleuddeling til alle på godset af »julekoen«!

Det store juletræ hos bedsteforældrene på hovedbygningen for husmandsbørnene med gode gaver til dem alle! Vi børnebørn syntes, der blev gjort forskel på dem og os, når vi så dem drage af med pragtfulde dukker, pyntede og påklædte af kammerjomfruen hos farmoderen, eller andet misundelsesværdigt legetøj. Overfor husets egne børn herskede pædagogik. De måtte ikke røre marcipanfigurerne på de fremmedes juletræ, og de fik mest nyttige ting, når deres tur kom.

På hovedbygningen hos bedsteforældrene vrimlede det med »julekvinder«, enlige damer, ugifte frøkener, som hjalp til med de mange forberedelser og den strålende julestue. De voksnes juleborde bugnede, og alt foregik på samme måde, som det havde gjort i over 30 år. Det fik jeg påny et indtryk af ved at læse et avisudklip fra 1927, et interview med 80årige Karen Marie Dandanelli, født 1847. Hun var husmandsdatter fra egnen og blev stuepige hos grev Moltke på Nørager, en tid, hun mindedes med glæde:

»Juleaftnerne på Nørager er nogle af de dejligste, jeg har oplevet. Vi kom alle op til grevens juletræ, så blev alle de gamle julesalmer sunget, mens vi gik omkring det strålende træ. Herskabet delte julegaver ud, og det var altid meget store gaver.

Et par gange i vinterens løb blev der holdt gilde for folkene, og så havde vi lov til at invitere venner og bekendte med. Vi fik skåret smørrebrød og kaffe og dansede hele natten til musik af tre musikanter. Greven og grevinden kom altid ned og hilste på gæsterne, men de var ikke raske nok til at deltage i festen, hvorimod børnene med liv og lyst dansede med os andre.«

Det må have været i tiden omkring 1870, men de samme traditioner blev gennemført lige til min bedstefars død i marts 1896. Tydeligt husker jeg den højtid, der udgik fra stedet, ikke mindst julemorgen, hvor træet igen var tændt, eller den aften i julen, hvor husmandsbørnene kom og hentede deres gaver.

Aftnerne med gnavspil, lotteri, eller særlige lege anført af damerne fra Vallekilde højskole:

»Så væve vi vadmél,
så slår vi det sammen.
Væve vadmél, væve vadmél,
lade skyttelen gå.«

eller

»Først kommer offer,
så kommer ædelighed,
så kommer syv mand sædelig,
så kommer kongens bønder alle.«

Det var godt, at stjerne alle var så store, og afstanden til de inderste, private værelser tilstrækkelig som lyddæmper.

I 1908 fejrede mine forældre deres første jul i det gamle hjem, efter i så mange år at have taget til takke med forpagtergården. Jeg var lige blevet forlovet med Harald Moltke, og han var gæst for første gang. I sin bog »Den lykkelige rejse« giver han et tilbageblik på mit hjem, og julen 1913 tegner han dette øjebliksbillede i anledning af et julebrev fra maleren Kristian Zahrtmann, der bestilte et portræt hos ham.

Af »Den lykkelige rejse«:

»Når jeg læser dette julebrev, så bliver ikke blot den elskelige malers væsen igen levende for mig, en rigtig julemand med posen fuld af godter, men jeg ser atter min ranke, smukke svigerfar med den lille Rose højt på skulderen. Vi var kommet rejsende i kulde og sne. Hun var faldet i søvn på vejen og vågnede først, da vognen holdt for døren, og hun blev løftet op og båret ind til den første jul, hun skulle opleve på det vidunderlige sted. En jul, der efterfulgtes år efter år af andre, ligeså strålende, altid med de samme traditioner, den samme højtid, selve julens hjerte. Ingen fest var som den på det elskede samlingssted for den store familie,

og som vi oplevede den, havde den omtrent formet sig også i den forrige ejers tid og måske endnu længere tilbage.«

»Julen varer længe,
koster mange penge.«

eller

»Nu har vi jul igen,
og nu har vi jul igen,
og julen varer lige til påske«

lyder fortidens sange.

Slagningen, alle stegene, pølser, fedtegrever, leverpostej o.s.v. kunne længe forsyne spisebordene oppe og nede.

Mange skikke og lege fulgte altså med julen, men også påsken havde noget specielt, nemlig »at søge påskeæg«. Min farmor fra Espe havde levet i sin barndom på et gods syd for den nuværende danske grænse. Hendes forældre solgte ejendommen efter 1848, men der blev stadig reminiscencer fra hendes barndom, små plattyske remser, hun sagde for børnene, eller germanismer i hendes sprog. Hun »skrev an«, havde en let accent, som holdt sig hele livet. Da Espe blev familiens hjem efter hendes farfars død, førtes en morsom påskeskik med syd fra ... at finde hareæg i græsset udenfor huset, eller inde i stuerne. Under stort ceremoniel fandt sådan en påskeæggsfest også sted på hovedbygningen i min tidligste barndom. Hver påskedag kom alle vi børn derop, og det gjaldt om at finde de fine chocolate- og sukkeræg, som blev gemt rundt om i den røde sal på de mærkeligste steder.

De to gamle fulgte med årvågne blikke den lille skare i deres ivrige søgen efter påskeæggene mellem møbler, puder, planter og nips. Ellers måtte børnene aldrig røre noget, intet flytte, men denne dag var det anderledes, her var frit slag, også støjmæssigt! Til daglig tåltes ikke den mindste larm, det gjorde bedstemor nervøs, fordi hun var tunghør og derfor ikke kunne opfatte, om det

var glædesråb eller det modsatte, når man satte tonen lidt højere end sædvanligt, men ved denne lejlighed kunne det ikke undgås, at der blev skreget af glæde, når een var særlig heldig.

Jeg var dengang den mindste, og de fleste gemmesteder lå for højt for min syns- og rækkevidde. Min bedstefar lagde mærke til, at jeg var lidt skuffet.

»Kom herhen!«

Jeg stod mellem hans knæ og så forventningsfuldt op. Han styrede min hånd mod sin store jakkelomme, der bulede farligt ud, og så halede jeg selv det allerfineste af alle påskeæg frem, det var af hvidt sukker med røde prikker, som et fugleæg. Dagen var reddet! Nu kunne »de store« for min skyld gerne finde chokoladeæg gemt i viftepalmen bag flygelet, for intet kunne være så yndigt som mit.

Jeg drømte ikke om at spise det, dertil var det altfor smukt. Det blev gemt omhyggeligt i min skuffe i det gamle chatol, og jeg vågede i lang tid over det som en guldskat. Engang imellem tog jeg det frem i smug, lagde det mod min kind og nød den søde duft. En dag blev det en af mine brødre for meget, at jeg stadig nøjedes med synet. Min hånd fik et puf, så ægget røg hen ad gulvet og knustes i mange stykker, hvorefter flokken kastede sig over dem, som kannibaler over deres offer. Så var det påskeæg forsvundet, det første i mit liv, men det levede i mindet, fordi jeg fandt det i min bedstefars lomme, og fordi han »snød« lidt – vi havde en hemmelighed sammen om det rødprykkede æg. –

Somrene var festlige, når huset fyldtes af unge, og dagene gav genlyd af sang og leg, tennisspil foran hovedbygningen, lange cykelture til Skarritsø eller over til Storebælt, somme tider flere dages ture rundt på Sjælland ...

Hvilke sommeraftner, der fulgte sådanne dage. Den store, skygfulde have, hvor de legede, store børn og halv voksne, der nok kunne føle det hemmelige spil i deres eget sind, men ikke forstod

at udrede følelserne. De havde trang til at tale, udtale sig, men om hvad? De kunne gemme sig i leg bag træerne efter at have leet og støjet, og en underlig stemning greb med eet sådan et ungt par, en nybagt student, en 18årig pige, så de intet kunne sige, intet gøre. Magnetnålen dirrede, men tiltrækningen var ikke så stærk, at den drog dem mod hinanden, syntes snarere at frastøde:

»Kom mig ikke nær!«

Omkring dem var alle somrens berusende dufte, især fra de store linde. Er ikke lindeduft den mest historisk prægede af alle? Den leder tanken hen på kongeslotte og gamle borge, på lange alleer og kunstige mindehøje, klang af folkeviser, hvor jomfruer og riddere træder dansen sammen, under linden ...

Høstgilde.

Var det daglige liv på den store avlsgård præget af arbejde og travlhed, blev årets fester påskønnet så meget desto mere.

Hen på efteråret – når høsten var kommet i lade – plukkede havemanden, Christian Henriksen, de største, mest farvestrålende georginer og anbragte dem oppe ved musikanternes plads, for nu skulle der være høstgilde efter alle kunstens regler, det rigtig store, som afsluttede alt sommerarbejde, før vinteren satte ind. Han tog de gamle transparenter frem og satte lys indenfor de udskårne figurer, både det med O. M. og I. V., forældrenes sammenslyngede navnetræk, det med en flaske og glas, samt et med VELKOMMEN skrevet i mægtige bogstaver.

Så gik han med en stor kurv ud i baghaven og plukkede »høstgildeæblerne«, de hvide og røde, som læskede så godt. De blev under festen væltet ud over dansegulvet mellem parrerne, der foer fra hinanden et øjeblik for at kaste sig over forfriskningen, serveret på denne originale måde.

Den store vognport blev pyntet med løv, og bordene dækkedes i lange rækker. Gårdspladsen fyldtes af husmændene, deres koner og de hvidhårede børn, alle i stiveste puds. Høstgildesuppen (kogt på en ko, der var slagtet i dagens anledning) blev båret frem af gårdens piger, der allerede havde danserytmen i benene og gav rappe svar på djærv tiltale.

Suppen spistes med andagt og i tavshed. Den havde en uovertruffen aroma. Bagefter fulgte det kogte, dampende suppekød med pebberrodssauce, der ligeledes blev nydt i stilhed. Først ved kaffen og æbleskiverne løsnedes tungebåndene.

Ja, det høstgilde! Alt, hvad der foregik i køkkenet, før oksekødet forvandlede til verdens kraftigste suppe og pebberrodskød, æbleskiverne bagt, pålægsmaden smurt med en overdådighed af smør og gode sager, kaffen kogt i den største kedel, og punschen forberedt.

De var kommet myldrende i deres kisteklæder, alle disse arbejdsbrune mennesker, for hvem denne dag betød noget ganske særligt – de var gæster, kunne slå sig løs, og deres koner lade al tanke på det huslige, hjemlige fare, kun nyde. Ganske vist måtte familierne have alle børnene med, både de, der kunne gå, og de, der endnu lå ved brystet, fik die, når det passede ... det hørte ligesom med i billedet af den blomstersmykkede lo, synet af en mor, med et fyldigt, hvidt bryst og en halvt sovende, drikkende unge.

Det store middagsmåltid blev indtaget klokken tre, og senere var der ikke mange pauser i serveringen. Mens »de gamle« drak kaffe, legede børnene og de unge. På høstgildedagen gentoges alle de sange og lege, der halvt var dans. Konerne holdt mønstring over deres poder og ville tørre dem om munden, men de rev sig løs og foer ud i gården.

»Kom, kom, fagre ungersvend
og før mig bort i dansen ...«

eller »Jeg gik mig over sø og land ...«

eller »To mand frem for en enke.«

Vi børn og unge fra »herskabet« var med i det hele, også i snak med husmændene, de gode kammerater fra marken, som lod os køre på høstvognen og styre de svære heste i livsfarlige sving ned ad de bratte bakker og rundt om lumske mergelgrave. En mærkelig blandet lugt på sådan en vogn af heste, strå, træ og arbejdsmænd, uadskillelig knyttet sammen med mindet om høsten.

Nu slår musikanterne de første skærende toner an. Hurtigt over i loen. Havemanden er fordanser i de indviklede, gammeldags tur-danse. Han råber sin ordre ud over salen med det nylagte bræddegulv, indtil musikken slår over i vals:

»Sejle op ad åen ...«

eller

»Under de lysegrønne lindetræer ...«

Nu er det staldkarlen, som er nr. 1. Han danser uforglemmeligt godt – så godt, at jeg endnu med lidt rødmen mindes en replik fra mit første bal i hovedstaden til en ung lensgreve:

»De danser næsten lige så godt som en staldkarl, vi havde hjemme.«

I den usikre belysning derovre i loen under flakkende stearinlys og lygter, i den tågede luft, tæt af det støv, de mange par hvirvlede op, og af de lange pibers røg – ser jeg endnu for mig disse typer, som forlængst er borte, men dengang svang sig som de yngste og gladeste.

Den tykke hjulmand, gårdens altmuligmand, til daglig begravet under høvlspåner i sit lille værksted bag vognporten, og hans endnu mere robuste, men smukke kone, en utrættelig sylfide på dansegulvet, kunne sno og bukke sig i en »Oksekov« lige så flinkt som de unge, slanke piger! Snedkeren, engang Peter tjener hos

bedsteforældrene, mørk, fuldskægget, livlig, far til mange dygtige børn, han hørte så selvfølgelig med i hverdag og fest, ligesom hans broder havemanden. Begge vidste, hvordan alt ifølge traditionen havde været på gården og skulle fortsætte.

Og konerne! Der sidder de på række langs væggen, også den skrappe Malene med de mange børn. Hvor har hun dog fået dem alle fine i tøjet til høstgildet! Syet, vasket, stivet om dem! I dag har hun lov til at lægge hænderne i skødet og lade sig opvarte af gårdens piger. Hun forstår at vurdere traktementet, både den gode middag og al den lækre »pålægsmad«, som nu bæres ind.

»Husk, pålægget skal helt ud til kanten,« lyder det stadig i spisekammeret, hvor en elev for første gang skal smøre rigtigt høstgilde-smørrebrød.

Malene, som har sat alt ind på at opdrage sine børn til renlighed, lydighed og ordenssans og magtet sin opgave, sidder i snak med de andre koner, men det kniber for hende at lægge hænderne i skødet. Snart må hun glatte Agnes' hår, snart se, om Gustav og Viggo opfører sig ordentligt.

Hendes livlige, rødmossede mand kan bedre slå sig løs og tage med, hvad der vanker af våde varer, af sjov og slagsmål. Han er heller ikke bange for at sætte sig hen til sin herre ud på aftenen, når snapsen og punschen har løsnet tungebåndet og fjernet hæmningerne. Denne dag er en folkenes fest – og man har en uskreven lov: Enhver kan frit sige, hvad han vil. Natten er lang, manden for det hele sidder troligt nede i dansesalen fra begyndelsen, lige til spillemændene ved firetiden om morgenen sætter i med:

»Forgangen nat
vor sultne kat ...«

Man får undertiden frem, hvad man har båret på længe. »Var forvalteren ikke uretfærdig den dag, greven husker nok – oppe i marken?« Der gøres rent bord og drikkes forlig med godt humør.

Så står husherren henne ved det lange bord, hvor punschebollerne er sat frem, og på sin rolige måde takker han dem, der har været med til at skaffe høsten i hus. Både kvinder og mænd, gamle, unge, også børnene! Den første skål og den egentlige tak gælder dem. Hans høje skikkelse ses overalt, han går rundt, skåler, hilser, takker.

Og så følger alle folkenes sange, hver får et vers, herskabet, deres børn, lærerinde, forvalter og tilsidst: »Vort selskabs skål!«

»Nu har damerne ordet en hel time.« Hvorefter pigerne kaster sig ud i det spændende selv at bestemme, udvælge, bejle ...

Var disse høstgilder og folkefester ikke udløbere fra det 18. århundrede, da frihedstrangen slog igennem – også her i landet? Dengang skoler og oplysningsarbejde voksede frem på godserne og gik hånd i hånd med hverdage og fester? Den store fællesbespisning, den pyntede lo, omskabt til dansesal, de udskårne græskar, de lysende transparenter, alt har rod i tiden omkring bondestandens frigørelse på Brahe-Trolleborg hos grev Ludvig Reventlow, hvor hans yndige gemalinde Sibylla svang sig sammen med godsets folk, og alle var lige, herskab og tjenerskab, gamle, tykke koner og arbejdsslidte mænd med lang pibe i munden. Alt var en fortsættelse fra 1788 til første verdenskrig 1914–18.

Udjævningen af samfundet overflødiggjorde det private initiativ, ja viste det fjendskab. Høstgildetonerne fjerner sig og dør hen – tilbage i luften klinger et fjernt ekko:

»Og skam få den, som ikke
vort selskabs skål vil drikke!
Hurra, hurra, den skål var bra!
Hurra! –«

Men alting gentager sig med afbrydelser, også høstgilderne, og opstår påny, selv om skikke og moder skifter.

Den nye tid på herregårdene kræver *sin* skildrer.

Loven om lehn og stamhuses ophævelse medførte i 1919 fuldstændig forandring for godserne og livet der.

En lang række fester kunne omtales her, jagterne om efteråret med påfølgende middage og tilrejsende gæster, hvoraf min fars fætter, grev Adam Moltke, Espe, altid hørte med. Ligeledes mine forældres sølvbryllup og guldbryllup, en blanding af folkefest og familiesammenkomst med mange gæster, både tilrejsende og egenes venner. Datoen den 11. maj, mine forældres bryllupsdag, oprandt næsten altid med strålende sol, blomstrende træer og buske, skønhed overalt i parken, køkkenhaven, frugttræerne i terrassen mod Sandgravsmarken, måske det smukkeste parti af det hele, med åkandedammen og de røde åkander mellem hvide og gule. Flagene blev hejst, ikke blot udenfor hovedbygningen og forpagtergården, men på »Kirsebærgangen«, også kaldet »Verdens ende«, på vej opad mod Kløveshøj. Døtrenes bryllupper blev også festligholdt med stil og glans. Om mit eget med Harald Moltke skriver han:

»Lukkede kareter gled gennem gitterporten. Blandt gæsterne var min rejsefælle Knud Rasmussen og hans unge kone, Dagmar. Det var første gang, min brud hørte en af hans beåndede bordtaler, som hun så ofte senere i livet skulle glædes ved. Han skildrede vort ungdomsliv, vort møde med Thule, om kapløbet med døden, og han hyldede hende, der nu blev min kammerat på den endnu længere ekspedition gennem livet.

Gårdens folk havde samlet sig ved porten og sang, da vognen om aftenen kørte os på den første etape ud i livet. Små piger kiggede gennem æresporten for at se »komtesse Else« som brud.»

Alle runde fødselsdage fejredes ligeledes med et stort opbud af middagsgæster og tilrejsende. Lad mig prøve at kalde billedet frem af kredsen fra egnen: Grev Bernstorffs på Katstrup, lensbaron Zytphen-Adeler fra Dragsholm, lensgreve Chr. Lerche og hans

skønne hustru Anna Hedvig, født Zytphen-Adeler, familien Hvidt fra Frihedslund, Grüner fra Sæbygaard, Dinesens fra Kragerup, præsterne fra Buerup og Reerslev, godsejer Vogt fra Selschausdal, o. m. fl. Den sidste store fest var guldbrylluppet i 1933, og i de følgende år skiftede gårdene derude ejere, dels ved dødsfald, men også på grund af den katastrofale udvikling for landbrugspolitikken.

MYTER OG SAGN

Jeg priser min lykke, at jeg har kendt rigtige koner, de typer, der var min barndoms biografteater og talefilm, når de skurede og skrubbete, eller stod ved vaskebaljen, og altid lod munden løbe, berusede af snak, med de magre, senede arme i sæbeskum, disse kvinder, hvis furede, vejrbitte ansigter og barkede, brune hænder jeg ofte iagttog, når de et øjeblik hvilede sig på tørvekassen i køkkenet, ved en kaffetår.

Hvem kunne vel som de mane andre tider frem? Både deres egen, og den, de havde hørt om gennem andres beretninger, mødre, bedstemødre, oldemødre, i deres egen usandsynligt fjerne barndom.

Over de andres stemmer lød Sines skarpe replikker:

»Som jeg siger jer! I mine unge dage var en tjenestepiges løn kuns ulden af et får! Hun skulle selv karte og spinde den i sin fritid! Det måtte foregå i de måneklare nætter, for lys var der ikke råd til!«

Gårdens unge piger, der kendte hendes formaningstaler om flid og nøjsomhed, forholdt sig tavse.

»Pas godt på jer løn, tøser, ellers ender I på »støtten«!«

Når Sine sagde »støtten«, mente hun alderdomsunderstøttelse, i hendes øjne den største skam, der kunne times et ordentligt menneske.

»Jeg klarede mig i 30 år uden at anskaffe mig en ny hat, eller sko! Jeg havde træsko på, enten jeg gik i kirke eller på besøg! Kludeskoene førte jeg med til at have på indendørs.«

Pigerne ler af glæde over, at verden er anderledes, end da Sine var ung.

»Verden er, som den altid har væ't, det er kuns menneskene, der er blevet forrykte! Nu taler selv simple folk om at få ferie og komme på rejse, men i vor stand og vor stilling ...« hun lagde stærkt eftertryk på vor, som blev udtalt *voer* – »havde man aldrig fri, da jeg var ung. Den dag, Christian og jeg blev gift, var han på arbejde, hele dagen, både før og efter, at vi havde væ't i kirke. Om eftermiddagen gik jeg hjem og muggede ud – han var enkemand med mange børn – der så fælt ud – og stegte en pandefuld flæsk, til han kom hjem. Det blev så det første måltid, han og jeg nød sammen.« Ordene blev ledsaget af et syrligt smil, der kunne udlægges, som man ville.

Det var fra Sine, jeg som halvvoksen fik gengivet den gamle vågekones beretning om uforklarlige oplevelser ved nattetid på »slotet« (det må have været omkring 1860):

»Ja, se, det var jo dengang, Line vågede over grevinden, da hun havde fået den ældste søn, og mælken var gået til hovedet eller havde slået sig på hjernen, som de siger, den kan ... Ud på natten blev hun meget dårlig og kaldte: »Line, gå over og hent greven!«

Men han havde sit soveværelse i den modsatte fløj, for at den syge kunne få fuldstændig ro. Konen skulle derfor gennem det meste af huset, der altsammen lå i mørke, og da hun lukkede døren op, skinnede månen ind på sofaen under det forgyldte spejl, og der så hun lige så tydeligt, at der sad tre damer.

Hvad er det, tænkte hun. Er der gæster på denne tid af natten? Hun kendte dem ikke, de var ikke fra egnen, men de vinkede ad hende, som om de ville hende noget. Underligt blege var de i ansigtet, og deres øjne røde som blod ... hun turde ikke gå nær-

mere, trak li' så stille døren til igen og gik tilbage til den syge, som var faldet i søvn.«

Den hvide dame spøgede i et af værelserne ovenpå, og man viste endda lænestolen, hvor min grandonkel havde set hende en aften, og bukket ærbødigt ved synet af en kvindeskikkelse, der så uventet dvælede i hans gæsteværelse!

»God aften, Deres nåde.«

I samme øjeblik var synet borte.

Den berømte norske missionær Skrefsrud boede i samme værelse under sit ophold på Nørager. Han, den mærkelige, fremragende prædikant, stifter af Santhalmissionen, havde sikkert mediumistiske evner, så at han derfor kunne møde »den hvide dame«, hvis sjæl ikke kunne få ro, og tale evangeliske ord til hende. En ulykkelig, fredløs! Sådan var det vist, han opfattede synet. — — —

Vi flyttede først ind i hovedbygningen 1908, da den havde stået ubeboet i 12 år. Det var en voldsom overgang fra forpagtergården. Der gemte sig megen romantik og historie i møbler, malerier og det store bibliotek med bøger fra alle tider og lande. Ved nattetid følte man meget ofte »noget«. Var det mon flagermus, der fik luften til at dirre, uden at man kunne se årsagen? Som et ekko fra barndommens fjerne dage, overtroen, sagnene, lød senere i livet ofte lyden af en dør, der åbnede sig ved nattetid i det død-stille hus. En verden lukkede sig op, en uhåndgribelig, og de nærmede sig, de elskede skygger, der havde hørt til der på stedet og efterladt spor af deres jeg, deres udstråling.

Hvor kort er ikke afstanden mellem liv og død, mellem drøm og virkelighed? Hvor stærk er ikke tanken, som kan ophæve afstand, tid og rum og på et trylletæppe føre én derhen, hvor man vil? Hvor ofte har ikke fantasien ført mig fra angst og kval til glæde og tryghed i drømmenes hus ...

Som voksen sov jeg mange gange i det dobbelte gæsteværelse ud mod haven til venstre for det tre fags billardværelse på første

sal. Man skulle vogte sig for at lukke flagermus ind ved sommer-tid, hvor det i varme nætter var fristende at åbne de store vin-duer. Lå jeg søvnløs, kunne det ske, at jeg hørte en dør, der gik op et sted neden under. Spurgte jeg om morgenen, hvem der dog vovede at vandre rundt ved midnat i opholdsstuerne, slog min far det hen. Enten havde jeg hørt galt, eller også var det den sæd-vanlige lyd eller støj, der hørtes i det gamle hus, før det tildels blev revet ned og genopført i forrige århundrede.

Årene gik, og en dag var alt forandret. Min far døde, og hoved-bygningen blev forladt for en tid, men det var, som om sælsomme magter drog mig, kaldte, anråbte: »Kom dog igen!«

Og jeg rejste derud og levede en sommer mellem alt det kendte og dog fremmede, fordi stedets hersker ikke mere gav alt sit sær-præg. Ved morgengry og om dagen, når solen stod højt over de store plæner og de duftende lindetræer, kunne man lulle sig ind i en sød fornemmelse af lykke og ungdom, men ved aftenstid, når skyggerne blev lange, og mørket sneg sig ind i kroge, på trappe-gange, tændte jeg lys, sad ved mit arbejde og læste i det righol-dige bibliotek, som endnu ikke var borte. Til soveværelse valgte jeg en lille, hyggelig stue i den fløj, hvorfra min farmor hin våge-nat havde sendt bud efter sin mand, og hvor vågekongen gik for-kert af stuerne og så de tre »hvide damer«. Ikke det soveværelse ovenpå, hvor jeg havde hørt lyden af døren, der gik op, som så vidt jeg kunne stedfæste det, var døren mellem biblioteket og »comtessens stue«.

I reglen gik jeg tidligt over i fløjen, men en aften var der et emne, som optog mig stærkt, en kronik, der skulle afsendes med posten næste dag, så timerne fløj under arbejdet. Da skete det, som jeg så ofte havde hørt, lige for mine øjne: *Begge fløjdøre mellem comtessens værelse og biblioteket sprang op som rørt af en usynlig hånd!*

En verden åbnede sig, den, der ikke lod sig beskrive i ord, men

som jeg ofte havde anet, hvis jeg havde glemt noget i stuerne og var gået ned for at hente det, efter at der var sagt godnat, og familien havde spredt sig i huset. Da forekom alt anderledes, portrætterne, møblerne, spejlene, hele atmosfæren ...

»Hvad vil du her?« syntes det altsammen at spørge uden ord, »nu er det vores tur.« – Også denne gang følte jeg mig uvedkommende, rejste mig fra mit arbejdet og gik over i fløjen ...

Jeg kender alle forklaringer på, at døre springer op. Lad dem blive smurt og efterset! Men endnu den dag i dag i mit nutidshus holder jeg ikke rigtigt af, at dørene går op af sig selv om aftenen, når timerne er fløjet, og det er midnat ... Skabe og andre møbler synes at få mæle og taler fra deres pladser ... da tænker jeg: »Tingene ser ... de lever mere intenst med i vort menneskeliv, end vi selv aner.«

Karen Blixen skriver et sted om døre:

»Når forstuedørene lukkes op på en dag med nord-nordvest, åbner en af dørene til korridoren ovenpå sig af sig selv i sympati.«

Lyde, der forekommer skrækindjagende, har næsten altid en helt naturlig forklaring, men alligevel ...

En varm augustdag 1925, hvor vi unge familier sad oppe på gæstegangen og havde det så fortroligt og lykkeligt, lød der pludselig ude fra haven et skrig, der steg og steg, til det fyldte hele rummet og drev os ned ad trapperne, ud i det fri, finde, hvad der var sket. Et overfald? Et mord? Ingen af os var i tvivl om, at det skrig kom fra et menneskeligt væsen, ikke et rådyr (selv om en gammel overtro knyttede »et åndedådyr« til denne have). Vi undersøgte så vidt muligt i det tiltagende mørke alt, gik over til forpagteren, fik ham ud med en lygte, men alt var stille, og vi fik aldrig nogen forklaring på, hvem der havde skreget sin rædsel, sin smerte ud i den stille, lune, fredelige herregårdshave.

Når man hejser et flag, skal det ske med alvor og ærbødighed. Det må heller ikke blive hængende et sted undervejs, så at det kommer på »halv stang« som ved død og begravelse. Det skete på min fars fødselsdag, og den, der havde ansvaret, blev dybt ulykkelig og betroede de andre folk sin frygt – at nu skete der et dødsfald på stedet. De turde dog ikke rigtigt se det i øjnene før den morgen, deres herre gik bort. Da sagde de til hinanden: »Det tænkte vi nok.«

CONRADINESLYST OG NØRAGER NU

I begyndelsen af år 1937, kort efter min fars død i januar, var flere af husets børn på besøg hos min ensomme mor, der dengang var 74 år. Efter et langt, lykkeligt ægteskab og et liv på samme sted, eller rettere delt mellem Conradineslyst og Nørager, altid de to steder i forening, skulle hun nu til at træffe vigtige afgørelser, hun, der hele livet havde været husmor, mor, hustru – men aldrig forretningsmenneske. Hun måtte lytte til andres råd, de stemmer, der sagde, at Conradineslyst burde sælges hurtigst muligt, fordi der ingen leder var mere, kun en forvalter uden egentligt ansvar.

Der havde meldt sig en køber fra hovedstaden, den 37årige grosserer Frode Hansen. Han kom sammen med konsul Kruuse for at tale om det eventuelle ejerskifte. Min næstældste broder Aage tog imod dem i hallen og viste dem gennem biblioteket ind i havestuen, hvor min mor sad sammen med os døtre.

Den rummelige »sal« så stadig ud som før i tiden. De to pille-spejle mellem vinduerne, de røde plyssofaer og lænestole, det store mahognibord, hvorom familie og gæster havde været samlet igennem ca. 70 år, familieportrætterne på væggen, også i det modsatte hjørne med marmorbordet og den yndige rokokokommode,

bøgebrændet knitrende i den hvide porcelænsovn! Alt indrammet af røde gardiner og portierer. De høje fløjdere med dekorationer på den lyse, gyldne baggrund åbnedes nu for to fremmede mænd til en verden, hvor tiden syntes at have stået stille, hvad møbler og udstyr angik, såvel som sædvaner, traditioner, livsindstilling.

Den aftens besøg blev indledningen til salget af Conradineslyst og to år senere – af Nørager.

Min fars død var kommet så uventet, og min mor kunne slet ikke tænke sig muligheden af at leve videre i det store hus. Dertil kom hendes ønske om at bo i nærheden af sine seks gifte børn. Hun næsten flygtede fra stedet i maj 1937, tog møbler med til sin store lejlighed i byen og delte husets skatte ud til sine børn.

Jeg har mange gange givet efter for den drøm, at det kunne have været en af os døtre, der havde haft arv og ret til at føre Nørager videre. I min dagbog fra dengang står:

»Huse rives ned, andre bygges op! Den nye tids mennesker tager deres gerning op på fortidens grundvold. Hvad vil man stille op med de store hovedbygninger? Sindssygehospital? Vandrehjem? Ungdomsfængsel? Herregårdspension? Måske et af de store, overflødige hjem en dag kunne blive den statskole for piger, det herregårdsgymnasium, landets døtre gennem århundreder har måttet savne, mens de privilegerede sønner drog afsted til Sorø, Herlufholm, eller på udenlandske kostskoler? Hvorfor altid de ulykkeligste eksemplarer af menneskeheden anbragt på de mest minde-rige, æstetiske steder? Hvorfor ikke lade nutidens unge piger få den lige ret til et gymnasiekostskoleophold, som deres brødre så længe har haft?»

De nye godsejere – med langt større pengeregighed end fortidens, bør vise, at også vor tid kan bringe ædle, frugtbringende tanker frem, som i 1788 og de følgende år på herregårdene.«

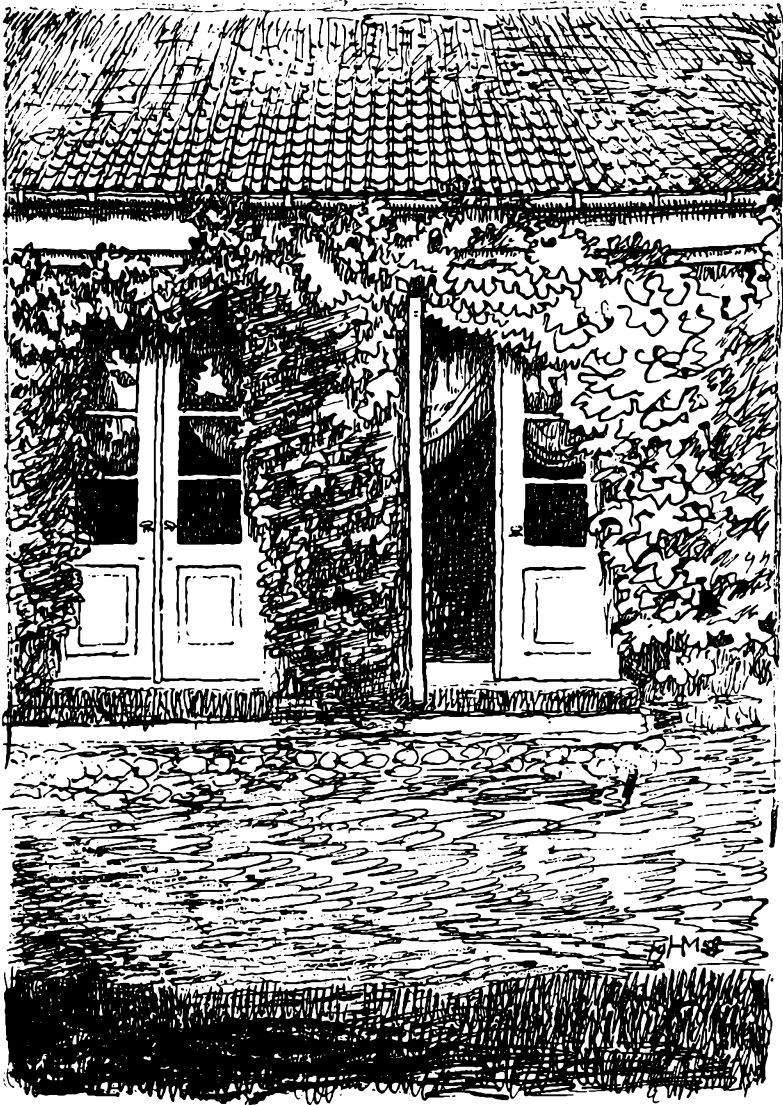
Jeg ville have prøvet på at give livet nyt indhold og mening. Mennesker og åndsliv skulle være det fremherskende. Senere har jeg indset, at den voldsomme omvæltning på alle fronter og det moderne landbrug aldrig havde kunnet tilfredsstille mig.

Jeg læste om salget af Nørager oppe i Norge under et ferieophold på Høsbjør februar 1939 og skrev ud af mit bevægede sind en kronik i Berlingske Tidende: »En herregård skifter ejer!« Min hukommelse rummede alle data og navne. To dage efter var den trykt – den nye ejer læste den og klippede den ud – den lever i hans mægtige scrapbog.

»Hvem er Else Moltke?« spurgte han. Det førte til, at vi fik forbindelse, som stadig holdes vedlige og har givet mig den glæde, at de mennesker, som nu ejer og driver de to slægtsgårde, er blevet mine venner, ligesom deres fruer.

Frode Hansen, den dynamiske forretningsmand, var på en vis måde ydmyg, både overfor opgaven og fortiden. Han lyttede altid med levende interesse til, hvordan det var gennem de 102 år, min slægt havde haft ansvaret og herligheden, spurgte, hvad min far havde gjort f. eks. ved juletid, hvem der havde fået gaver og vildt. Selv modtog jeg af Frode Hansen, år efter år et juletræ og et bundt fasaner, hvis skogren havde lydt i en af de fædrene skove.

Voldsomt og hurtigt gik han frem, denne nutidsmand, hvem alt gammelt var imod, når det gjaldt bygninger og træer. Han rev Conradineslyst ned, fældede de store linde ved indgangen, byggede moderne karlekamre, forvandlede den idylliske, men tilgroede have til et fornemt parkanlæg, een stor plæne fra huset til haveskoven, med enkelte fritstående træer fra fortiden, og rettede alle de gamle stengærder op. Kastaniealleen, som de to komtesser, Tekla og Marie, havde våget over og indprentet mine forældre, aldrig at fælde, for »den havde deres engemor selv plantet«, måtte vige for øksen. Da jeg første gang sad som gæst ved spisebordet på Conradineslyst og spurgte:

Conradineslyst (før ombygningen).

»Hvor er den skønne akasie, som lod sit blomsterflor drysse lige udenfor vinduet,« lød svaret med et smil og en afvæbnende latter:

»Akasietræet stod jo der, hvor De nu sidder.« – Huset var blevet gjort bredere.

I mit hjem på Fuglebakken findes nogle møbler fra »grandtanternes« Conradineslyst, hvis indbo mine forældre i sin tid overtog. Når jeg har mine store mødeaftner for de forskellige foreninger, siger jeg undertiden i spøg:

»Nu sidder De ved det bord, H. C. Andersen har været gæst ved i spisestuen på Conradineslyst og på en af de stole, han kan have benyttet.«

Gården er helt ukendelig fra før, i sin skinnende elegance, de hvidkalkede mure, de røde tegl, de moderne udbygninger med en stor kvægbestand og grisestalde. Men kommer man indenfor, er den elskelige fru Frode Hansen parat med et hjerteligt velkommen og spreder hygge om sig – både i opholdsstuerne og ved spisebordet, hvor hun forstår at fremtrylle måltider så velsmagende og lækre, som den mest professionelle køkkenchef! Den ære er helt hendes egen, for det er vel værd at bemærke: Her er ingen husjomfru, kokkepige, tjener, eller andre af fortidens herregårdsfolk, ingen andre, end husets frue og stedlig konehjælp. Resultatet: Både hun og hendes mand erklærer, at de aldrig har været bedre tilpas end nu og ikke savner fastboende piger.

Fru Frode Hansen elsker blomster, og haven udenfor er denne dag i maj 1970, hvor jeg igen er på besøg, en skønhedsåbenbaring. Kun få steder kan foråret vise sig i et festligere skrud, mørke grøner mellem lysegrønne bøge. Her vokser forårets blomster, grundtvigske påskeliljer, et væld af hollandske tazetter af en størrelse så mægtig, at man knap tror, de kan være »ægte«! Hyacinter i alle farver smykker blomsterbedene udenfor terrassen. En maler kunne ikke have ordnet sin palet mere omhyggeligt eller lagt motivet

Godsejer Frode Hansen.

bedre til rette, end ved at anbringe de brogede farver i forgrunden, set op mod den store plæne, det havebillede, Harald Moltke altid fordybede sig i, de somre 1911 og 1912, vi som nygifte boede her, en paradises have, hvor der dengang endnu stod et pragtfuldt æbletræ, »træet på godt og ondt«.

Hvordan kan den dynamiske godsejer og forretningsmand finde sig til rette i stedets skønhed og historiske poesi?

Jeg har fulgt hans udvikling fra ca. 1940, hvor jeg første gang var gæst på Conradineslyst. Jeg husker, han udtalte en vis undren over, at den gård, han havde fundet så idyllisk og forelsket sig i ved første øjekast, var svær at leve sig ind i. Jeg var skarp nok til at sige:

»Det er da ikke så mærkeligt! De forelskede Dem i en gammel ejendom med store træer omkring! Så rev De huset ned til grunden og fældede det meste af det, der skabte idyllen!«

»Så, der fik jeg igen een over nakken! Men kastaniealleen kunne nu ikke mere. Derimod har jeg plantet nye træer, opkaldt efter vore børn, Kirsten og Gorm, og andre historiske navne-træer bl. a. Chr. X's eg.«

Vi sidder denne majdag i hans »herreværelse« og drøfter fortid og nutid. Frode Hansen hævder, at købet af Conradineslyst og Nørager ikke var en finansoperation, men blev foretaget ud fra de dybeste ønsker om, at bevare disse to ejendomme sammen, og trangen til at forbedre og vedligeholde dem. Ligeledes med Oxholm i Vendsyssel. Den ejes nu af hans datter og svigersøn, mens sønnen Gorm i 1953 fik overdraget Nørager, en purung godsejer, 21 år, som har arvet sin fars dynamik og går løs på store, moderne opgaver indenfor landbruget.

Nu kører vi sammen over til Gorm Hansen og hans unge frue i forpagtergården.

Den nye tid på herregårdene er vidt forskellig fra dengang, der var »folk og fæ«. Men begge de to godsejere, far og søn, mener,

at nutiden er lykkeligere. Man lever ikke mere en herskabstilværelse. Tjenestefolk i gammeldags forstand gives ikke, men deres to fruer virker meget tilfredse og klarer sig uden. I det hele taget noterer jeg, at begrebet »lykke« tages i brug ved omtalen af livet og virksomheden omkring dem.

Gorm Hansen viser med stolthed sine stalde frem. Der, hvor i fortiden gumlede ca. 130 køer, 32 heste og en mindre stald med svin – der, hvor hønsehuset var fuldt af sorte minorcahøns, hvis kaglen og galen gav genlyd mellem bygningerne, der er nu installeret 2000 svin i moderne stalde, som tages i øjesyn af udlændinge og vækker beundring i vide kredse. Den nyeste er bygget af stedets egne folk. Rene og delikate ligger grisene med hver ca. 16 pattegrise, der tilsyneladende nyder deres korte liv.

»Alt er forenklet,« siger Gorm Hansen om landbruget. »Men den mand, som har ansvar for en dyr mejetærsker til 100.000 kr., er mere tilfreds, end han, der i fortiden spændte hestene for.«

»Må jeg få Nøragers tal nu, i forhold til 1939.«

»Ja, her er altså 2000 grise, 2 mejetærskere, 6 traktorer. Her er en skovfoged og 10 mand beskæftiget.«

Gorm Hansen fortsætter:

»Der står i en gammel lærebog fra 1808: »Vel har man i lang tid anset det som et kald, at blive landmand, så hvis et ungt menneske af god familie ej besad gode evner for anden geskæft, kunne han blive landmand; men det synspunkt er forældet. Landbrugets drift er sammensat af så mangfoldige forretninger, at kun den, der har en god oplæring og et godt overblik, kan holde rede på tingene. Ingen anden håndtering er så udsat for tilfældigheder og for vejrligets påvirkninger som landbruget. Den gode landmand må derfor enten besidde eller tilkæmpe sig den sindsro, som er nødvendig for ikke at fortvivle, når forholdene går imod beregningerne f. eks. ved kvægsot, ved stærk regn eller tørke, eller ved faldende priser.«

Denne indledning fra 1808 kunne for den sags skyld godt være indledningen til en lærebog idag. Vi er blevet klogere på mangt og meget, og de moderne hjælpemidler har gjort det nemmere, men de ovenfor nævnte problemer eksisterer også den dag i dag.

Vor tids landmand har gennemgået en 8årig uddannelse. Han bør have en konstant fremtidsvision, hvad udviklingen vil bringe, fagligt, såvel som lovgivningsmæssigt, skal kunne sprog og rejse meget for at finde nye løsninger på det tekniske og bygningsmæssige område. Hans økonomiske sans skal være veludviklet, og intet foretages uden en meget nøje kalkule. Han må deltage i kurser og foredrag. Hos den nye type godsejer står lærdom i højsædet, og han har fortidens forpligtelse til at fortælle og belære om sine erfaringer.«

Hovedbygningen har lige siden salget af Nørager i 1939 været i støbeskeen. Først var den lejet ud til feriehjem for finske, så til københavnske børn, senere blev det herregårdspension, og nu er det rekreationshjem under fru Rose-Marie Rørdam Holms ledelse. Hver ny lejer har sat sit præg på bygningerne og ikke de smukkeste. Hvem har smurt de hvide porcelænsovne over med samme hæslige brune farve som alle dørene? Lige til 1939 eksisterede »bagbygningen« fra den gamle tid, et malerisk hus i to etager, benyttet som »tjenerfløj« med små, lavloftede værelser, lette at opvarme. For enden af en lang gang lå pulter- og linnedkamre. Nedenfor en trappe kom »skolen«, et stort værelse, gennem husets bredde med vinduer i begge sider. Her blev i mange år holdt skole for godsets børn, senere benyttet til søndagsskole. Alt dette er nu borte.

I 1965 begyndte fru Rørdam Holm sit plejehjem her. Hun havde som sygeplejerske set, hvordan de gamle blev behandlet af deres pårørende, og begyndte at oprette plejehjem bl. a. i København, så at hun i 10–15 år skaffede plads og pleje for ca. 450 patienter. Nørager bruges som ferie- og rekreationshjem for ældre. Der bliver lagt vægt på pleje og omsorg for dem. Her fejres højtiderne året rundt, fastelavn, julen (med hjemmelavet slagtemad og julegaver til alle) og nytårshalløj.

Af de skiftende foretagender indenfor hovedbygningens vægge er dette rekreationshjem mest i stedets ånd. Både socialt og menneskeligt. Her mødes mange skæbner. Nogle knyttes sammen og får ensomhedsfølelsen afhjulpet, ikke blot under ferieopholdet her, men også senere.

Familielivet har gode forhold på stedet. Fru Lizzie og de to børn, Kim og Rikke giver liv og farve i billedet. Ligesom omkring århundredskiftet er der forbindelse mellem forpagtergården, hvor de bor (under mere komfortable og moderne forhold end vi dengang) og hovedbygningen. Vi havde bedsteforældre, som vi

elskede at plukke blomster til i skoven og på plænerne, – nu er det Kim og Rikke, som glæder de gamle på rekreationshjemmet Nørager med små buketter.

Jeg var gæst der et par dage i 1968. Fru Rørdam Holm overlod mig den fløj, hvor tidligere min far havde sine værelser, og hvor hun nu har sin privatlejlighed. Fru Henriksen, den daglige bestyrer, vidste ikke alt det gode, hun ville gøre mig, og forplejningen var så fin, som tænkes kan. Det er et imponerende og menneskekærligt foretagende, her udføres.

Det var mærkeligt at bebo de velkendte værelser så mange år efter ... her, hvor jeg som barn havde bragt min elskede farfar de første violer og modtaget hans velsignelse kort før hans død, og senere haft så mange samvær med min far i denne private del af opholdsstuerne. Om aftenen fortalte jeg patienterne, hvordan her havde set ud før i tiden. Om biblioteket, hvis loft var smykket med fire digterportrætter, og otte bogskabe, udført til rummet, med det gamle Moltkevåben som dekoration øverst oppe. »Salen«, hvis loft var »en stjernehimmel lyseblå«, og hjørnestuen, hvor juletræet stod i al sin pragt og herlighed. Om de dekorede vægge i forhallen, efter Rafaels forbilleder, og de store gæsteværelser ved siden af billardstuen på første sal mod haven, før de mange skillerum gjorde sin virkning og skabte plads til gæster og patienter.

Jeg fortalte også om »den hvide dame«, og da nikkede en af tilhørerne til mig og hviskede:

»Jeg har set hende.«

NØRAGER

C. HAMBURGER'S BOKTRYKKERI A/S
KØBENHAVN

SlægtsBiblioteket

